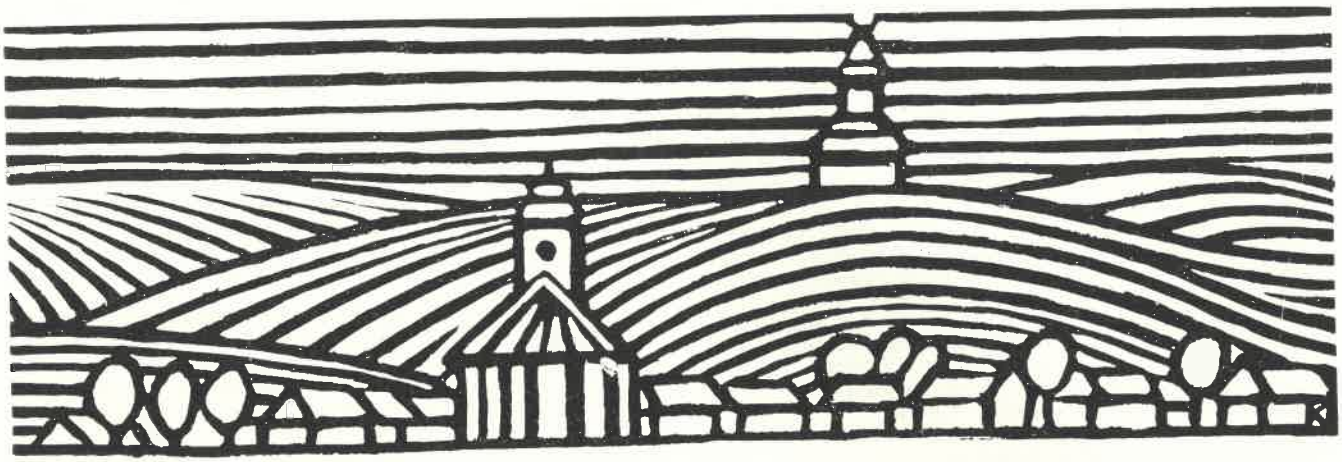

ZPRAVODAJ ŠRÁMKOVY SOBOTKY

Červen -
Červenec 1967
Číslo 6-7
Ročník IV.

Národní umělec FRÁŇA ŠRÁMEK

* 19. I. 1877 † 1. VII. 1952

Dr. Zdeněk Koňák
redaktor Hlasu revoluce

Putování za stříbrným větrem

Motto: A VÍTR DUL JAK TRUBAČ NA BÍLÉM KONI.

Když občas vyplňuji v různých dotaznících rubriku původní povolání, napíšu po krátkém váhání literární historik. To řemeslo jsem se, jak se říká, vyučil, a mám je rád. Přesto anebo možná právě proto, že jsem je nikdy nevykonával jako povolání.

Měl jsem — a dosud mám — spoustu plánů, až vybyde čas: napíšu studii o Dykovi; esej o Březinovi; máchovskou kapitolku; pár medailónků o českých spisovatelích, kteří zahynuli ve druhé světové válce.

Ale ani jednou, přiznávám, mi nenapadlo napsat něco o Fráňovi Šrámkovi. A řeknu také rovnou proč: tento básník je příliš blízký mému srdci. Všechno, co bych o něm napsal, by nutně muselo znít jako vyznání. A mimoto by se mi těžko vykládal c e l ý.

Mé generaci byl totiž už značně vzdálen např. Šrámek-anarchista. Také v lyrice jsme měli i jiné lásky, Horu, Nezvala, Seiferta, Halase ...

Fráňa Šrámek poznamenal naše mládí především svou prózou. Přesto, že nás dělily ve skutečnosti dvě až tři generace, připadalo nám, před takovými třiceti lety, že napsal svůj Stříbrný vítr, Měsíc nad řekou či Tělo jmenovitě pro nás: ozývaly se v nich naše vlastní zmatky, naše citové víry, naše putování za stříbrným větrem. Vůbec nám přitom nevadilo, že se v tak mnohém změnily historické a společenské podmínky, v nichž měla tato próza — přirozeně! — své domovské právo. Na našich gymnasiích už nevládli všemocní katechetové, naši profesoři už si do takové míry nehráli na olympské pány-bohy, i těch Ramlerů bylo podstatně víc než v čase mládí Jeníka Ratkina. Také náš vztah k dívkám — většina gymnasií v letech předmnichovské republiky byla koedukační — nebyl tak blouznivě romantický a studentské hospůdky už rovněž nebyly tak horce nebezpečnou půdou.

Přes to všechno byl Stříbrný vítr obrazem i našeho mládí, ba řekl bych, dokonce převážně našeho mládí. A „šrámkovský" pro nás vždycky představovalo vrcholné epiteton křehké a líbezné krásy.

Ale musím se ještě přiznat za sebe: již tenkrát — a s odstupem času stále silněji mě okouzlovaly spíše nápovědi, než slova. Ony rozehrávaly sice stále šrámkovskou, ale i vlastní melodii: v ní bylo stále méně satyrství a stále více něhy, stále více onoho těžko definovatelného úhrnu, který konec konců činí život hodným toho, aby byl žit.

Nevím už, kdy se mi dostal Stříbrný vítr poprvé do rukou. Bude to už hodně, hodně dávno. Dodnes si však dokážu naprosto přesně vybavit onen překrásný úžas, který se mě zmocnil: jako bych se najednou octl v krajině, kterou jsem jednou, snad ve snu, spatřil, ale nikdy nevěřil, že by mohla existovat.

Měsíc nad řekou jsem dříve četl než viděl na scéně — a stále mám raději knížku než divadlo. Knížka totiž dává možnost vlastní vnitřní interpretace — a ta je myslím nejdůležitější.

Zvláštní věc: bolístky mládí, které se kdysi při četbě šrámkovské prózy tak kouzelně rozehrávaly, už dávno propadly sítem času. A přece: v letech okupace, po zavření vysokých škol, v době, která byla v tak drastickém rozporu se šrámkovským světem smějících se i plačících faunů, jsem přečasto sáhl právě po Stříbrném větru a Měsíci nad řekou: a to tápající, smutné i veselé, divoké a revoltující mládí, které se na stránkách těch knížek tak líbezně zrcadlilo, dostávalo zvláštní, silný náboj naděje: ohrožený svět se najednou stával rebelantským Jeníkem Ratkinem a moudrou Slávkou Hlubinovou a triumfující Hitler starcem, zlým, žlučovitým i směšným, připomínajícím ony šrámkovské roťácké katechety, starodávné nafoukané byrokraty a všechny ty živé mumie, ony dýšící a chodící anachronismy, dávno a neodvolatelně odsouzené ke konci, k odchodu z jeviště.

Když jsem se poprvé octl v Písku, nechal jsem si ukázat dům, jehož okny se dívával studentík Fráňa na Otavu s dvojím měsícem, plujícím po nebi a po hladině ... Mé první setkání se Sobotkou bylo stejně lyrické: to překrásné město s podloubími a starými dřevěnými domy prostě nemohlo nezrodit básníka.

Pokoušel jsem se často — a marně — hledat v české literatuře příbuznost oné šrámkovské noty, pochopitelně podmíněné historicky i společensky, zasažené onou skvělou vlnou poválečného optimismu dvacátých let našeho století. Vzdálené souznění, ovšem spíše ve smyslu kultu absolutní krásy slova jsem zaslechl v Sovovi, v jeho „Pankráci Budeciovi kantorovi", v Dykově „Krysaři", silněji v Čapkově „Loupežníkovi" a vůbec nejsilněji — kupodivu! — ve Vančurových „Obrazech z dějin národa českého", tématicky tak odlehlých dílu Fráni Šrámka!

Ale vraťme se ke Šrámkovi: to hledání příbuzných not je konec konců akt ryze osobní a literárně historicky těžko prokazatelný.

Když si nakonec člověk šrámkovskou prózu rozloží, vyjdou mu dva základní, přeznívající hlasy.

Ten první je hlasem krásy. Krásy ve výsostném smyslu. Krásná je krajina, město, plující oblak, zářivý měsíc, krásní jsou blouzniví Jeníci i Aničky posedlé. Krásné je jejich tápání, těch lidských mláďat, s mládeží nemotorností, roztomilostí, i s jejich sotva vzrostlými drápky, které dovedou bez dlouhého rozmýšlení i pěkně seknout. Krásné jsou jejich ideály, touhy a sny po dalekých městech, ozářených parcích a hudbě v člověku i mimo něj. Krásné, přesněji řečeno, k obrazu krásy přivedeny a povýšeny jsou i vnitřní temné víry, do krásy je sublimován i onen šrámkovský kult těla, který by bez dostatečného vkusu a taktu mohl vyznít jako vše ostatní překrývající hlas. A krásné jsou nakonec i činy šrámkovských hrdinů, mířící pokaždé ne-li o skok, tedy aspoň o krůček kupředu.

Nemohu si pomoci, ale tomuto pojetí se marně snaží přiblížit ona tzv. civilní poetizace současné prózy. Tato próza mi připadá poněkud silácká, chtěná. Nedovede lyrizovat zejména tam, kde hrozí největší nebezpečí vulgárnosti: v otázkách sexu. A navíc jí chybí ono základní šrámkovské — radost. Radost z mládí, radost ze života, radost ze zápasu.

Přitom onen vždy radostný, a možno říci přímo líbezný patos není u Šrámka samoúčelem. Vezměme si i jeho ranou poesii, pocházející z tzv. pesimističtějšího období jeho tvorby: Života bído, přec tě mám rád, nazval jednu svou knížku ... A Šrámkova básnická sbírka, vycházející krátce po osvobození, má ještě charakterističtější název: Rány, růže ... Jím téměř programově vytyčil onen základní postulát svého básnického vidění: ano, nezavírat oči před stíny. Ale nikdy ho neochromily. Ten protiklad, ran a růží, smrti a života, tmy a světla, ten ustavičný zápas, v němž vždycky nakonec vítězí mocnost jasnější, mocnost světa lepšího, to je právě typicky šrámkovské. A přitom dovedl i hluboce nenávidět a pohrdat: za druhé světové války žil například celých šest let v dobrovolné klauzuře čtyř stěn své pracovny, jen aby se nemusel setkat tváří v tvář s okupantem.

Druhý šrámkovský hlas je hlas stříbrného větru. Snad nikomu se nepodařilo vysloviť tak přesvědčivě, co uchovává a dává člověku mládí. Řekl to prostě: celý náš život není než pouť za stříbrným větrem, často marnou, ale vždy krásnou, vždy povznášející. A přitom ten hlas, ten věčně vábivý hlas někde daleko za obzorem, ale pokaždé vpředu, nemusí být jen lyrickým mámením hořkosladkých slovíček a nedefinovatelné touhy. Je daleko spíše hlasem toho, co pokládáme v životě za nejvyšší, nejcennější, pro co stojí za to obětovat všechny hodnoty nižší, průměrné a konec konců pouze zastírající pohled právě za ten daleký obzor, za kterým se ozývá náš stříbrný hlas. Hlas nejen citu, ale i rozumu a činu.

A Fráňa Šrámek vyjádřil ještě překrásně i to, čemu bychom řekli druhá strana této mince: že zastavení na cestě za tímto voláním znamená neodvolatelné rozloučení s mládím, s mládím lidského srdce, které není ani tak přesně časově ohraničeno, jak se může na první pohled zdát. Že zastavení na této cestě, ztráta blouznivé posedlosti po dálce stále vzdálenější a výšinách stále nedostupnějších znamená vždycky a jedině cestu zpátky.

Z tohoto úhlu viděno, zůstává Fráňa Šrámek nedostižitelným básníkem mládí podnes. Znovu a znovu ho čtou přicházející generace a vždycky a znovu jim připadá, že básník objevuje a objevil jejich vlastní intelektuální a citový svět bez ohledu na historicko-společenské podmínky, které se mění stále prudčeji.

Jedno však zůstává: Putování za stříbrným větrem.

Ta trochu donkichotská pout, připadající snad směšná hlupákům, ale nutná a potřebná v zájmu člověka a jeho věčného zápasu o lepší společenský i individuální zítřek ...

Josef Kotalík

SETKÁNÍ S FRÁŇOU ŠRÁMKEM

Nejdříve to bylo před padesáti lety setkání čtenářské, a to na témž píseckém gymnasiu, kde Jeník Ratkin před námi o 20 let dříve studoval. Nevím, kdy a kde jsem se dověděl, že je Stříbrný vítr „písecký román". V době, kdy vyšel (1910), jsem byl v sekundě a čtenářsky a citově jsem byl ještě dalek toho, abych mu rozuměl. Román jsem četl někdy v roce 1915 — tedy v roce první světové války. Atmosféra války, kterou jsme prožívali jako nejmladší odvodní ročníky, které odváděli na fronty k zmrzačení nebo na smrt, ta nám Ratkinův svět činila tak bolestně blízkým a dvojnásob žalobným. Pro Písečany dráždivé shánění možných klíčových modelů a románových dějů mě nechávalo lhostejným. Jako přespolní student, který po skončeném vyučování opouštěl město, neznal jsem nic ze společenského života a za nás už také bylo jiné prostředí školské: ani jeden ze Šrámkových profesorů u nás už neučil a také ovzduší střední školy v lecčems se již zlepšilo. Pamatuji si z prvních dojmů četby románu na silný lyrický proud, který provázel a podmalovával děj a který scenériím známým i tušeným (Mírov jsem tehdy považoval za Mirovice) dodával kouzlo novosti.

Od té doby byl Šrámek mým básníkem nejmilejším. Přicházely potom básně „Splavu" a návraty k četbě jeho próz dřívějších i současných (Žasnoucí voják) a poznávání jeho dramat. V Šrámkově díle jsme pozdravovali mírový svět — vítězství života nad válkou.

Další má setkání se Šrámkem byla zase spjata se školou. Když jsem se vrátil na písecké gymnasium jako učitel, mnohokrát jsem v literárních výkladech přicházel k Šrámkovi — a vždy rád a se stejným poznáním, že si další a další generace přivlastňují Šrámka jako svého básníka. Jak šly třída po třídě, nemusil jsem se snažit získávat pro Šrámka čtenáře. Když pak básník napsal svou „Píseckou" k 150. výročí písecké gymnasia na přání sboru a zvláště profesora Josefa Pospíšila, věrného Šrámkova druha z vojny a ze světové války, učili se jí žáci sami zpaměti a jejími slovy se každý rok loučili píseční abiturienti se školou a Pískem.

A pak přišlo ještě bližší setkání se Šrámkem, nejdříve korespondencí, pak i osobně. Bylo to při blahopřání písecké gymnasia k básníkovu jmenování národním umělcem v roce 1946 a k jeho 70. narozeninám v lednu 1947. Tehdy jsem mohl toto blahopřání tlumočit básníkovi i ústně, když jsem jako ředitel písecké gymnasia a předseda místní osvětové rady jel básníkovi osobně odevzdat za MNV diplom čestného občanství našeho města a současně s prof. dr. V. Burianem a s oktavánem V. Vodičkou tlumočit pozdravy i za gymnasium. Jediné — a nezapomenutelné setkání! Chtěli jsme básníkovi odevzdat diplom na matiné v Národním divadle, ale když jsme se tu dověděli, že se Šrámek matiné nezúčastní, nezbývalo než za ním jet do bytu na Černém vrchu. Netvářil se nám vstříc při otevření příliš vlídně, pokládal nás za novináře a teprve, když jsme mu oznámili, že přicházíme z Písku, rozjasnila se jeho tvář s těma výraznýma modrýma očima a zval nás hned do své pracovny. Když jsem mu říkal, že mu jdeme poděkovat jménem písecké MNV a písecký občanů za vše, co pro slávu města vykonal, rázně mě přerušil: Už dost! Už nic neříkejte! Já sám také nebudu nic říkat, já už jsem to o Písku napsal. Stejně jsem ještě Písku nesplatil vše, co jsem mu dlužen za ty krásné doby. Na slova, že mu i gymnasium přeje hodně zdraví do dalšího desetiletí, Šrámek odpověděl: Ještě zní. Ty básničky stále jdou. Stěžoval si jen, že mu doktoři pro vysoký tlak nechtějí dovolit se shýbat třeba pro knihy v dolejší příhradě. S opravdovým zájmem si prohlížel diplom, líbil se mu. Já už jsem to četl v novinách, podotkl, a věděl jsem, že to bude mít pokračování. Ani nevíte, pokračoval, jaká je to pro mne radost! A pak se básník rozpomínal. S údivem jsme poslouchali, jaké podrobnosti mu zůstaly v paměti — o kamenné váze, kterou vídal ze svého bytu a která zvlášť po dešti zářila sytou cihlovou barvou, o odchodu ledů v předjaří, na který mladý student čekával i přes noc a o který nikdy nepřišel, o Otavě s průhlednou vodou až na dno, o Hradišti (tam prý je někdy prohánět v lese hajný, ač lesu by býval ani jako chlapec básník neublížil), vzpomínal i na své písecké přátele aj. Posteskl si, že už v Písku nebyl od studentských let, a když jsem ho zval, aby k nám přijel, že mu budeme hledět zajistit nerušené bydlení bez oficiální přítěže, nakonec sliboval, že by to tedy mohlo být v létě. Nesplnilo se to ani napřesrok 1948, kdy jsme ho znovu zvali — to už se také hlásila vážnější nemoc, pro niž ho léčili v smíchovském Sanopsu.

A za čtyři roky potom zemřel, přeživ už jen svůj poslední červen, měsíc, který měl vždy nejraději. Den před jeho soboteckým pohřbem jsem v Hronově o Šrámkovi mluvil s kol. Václavem Hejnem, který náležel k nejvěrnějším jeho soboteckým přátelům, za něž se druhý den také o pohřbu loučil s drahým básníkem. Od V. Hejna jsem se také dověděl, jak se těšil z čestného písecké občanství.

Pak jsem se dvakrát osobně setkal s věrnou průvodkyní básníkova života Miloslavou Hrdličkovou-Šrámkovou. Zvěděl jsem od ní leckteré ještě podrobnosti o vztazích básníkových k Písku. Vyprávěla mně, jak v létě 1922 jeli se Šrámkem přes Písek vlakem, Šrámek však nevystoupil (jel na letní byt do Nezdic u Sušice), ale ženě načrtl podrobný plánek svého Písku a uložil jí, že musí všechna vyznačená místa dobře projít a pak mu referovat o všem, co tam shledá. V tom je jistě také vysvětlení, proč Šrámek do Písku nejezdil, ač to už dříve několikrát sliboval prof. Pospíšilovi: bál se zklamání ze změn, rozčarování asi podobného, jaké prožívají padesátiletí abiturienti jeho Měsíce nad řekou.

Paní Šrámková mi také vysvětlila, proč v básníkově díle nezanechala tolik stop Roudnice, v níž studoval poslední dvě léta gymnasia a na jejíž mnohé profesory, kteří byli mladší než píseční, rád vzpomínal. V Roudnici chyběly Šrámkovi písecké lesy. Šrámek byl básníkem i čichu a dojmy a nálady píseckých rozsáhlých lesů znovu a znovu se mu vracely ve vzpomínkách.

Pro toto vše byl a je mně Šrámek jedním z nejdražších básníků, z těch, jejichž díla provázela a obohacovala život přes půl století.

A. C. Nor

Bolestná ztráta

Stalo se mi jednou, že mě zavolal jeden můj známý a zeptal se mne: „Znáte, prosím vás, nějakého X. Y.?" Zavzpomínal jsem, ale nevzpomněl si. Po pravdě jsem odpověděl: „Myslím, že neznám." „Musíte ho znát nebo jste ho musil znát dřív. Věnoval jste mu přece knížku," a než jsem stačil zareagovat, pokračoval: „Představte si, že jsem dnes našel v antikvariátu vaši knihu se srdečným věnováním panu X. Y. od vás. Jak to mohl udělat? Jak mohl prodat v antikvariátu knihu s vaším věnováním, se spisovatelovým věnováním?"

Jindy opět jsem se dověděl, že v jednom antikvariátu nabízejí v katalogu na prodej jeden můj „vlastnoruční" lístek adresovaný jinému spisovateli. Nedalo mi to, zašel jsem se do toho antikvariátu podívat. Ukázalo se, že to je kartička, na níž děkuji několika řádky tomu autorovi za jeho zaslanou mi knížku a těším se na opětné brzké setkání. Kartička hodně stará, neboť její adresát byl už dávno mrtev.

Jak se tedy může stát, že kniha žijícího autora „se srdečným věnováním" některému jeho příteli nebo známému nebo jeho lístek, dopis, pozdrav se objevují v antikvariátech, a to ne právě nejřídčeji? Tak třeba s těmi věnováními v knihách. Je pravda, že spisovatel věnuje

autorské výtisky svých knih svým blízkým, své rodině, svým důvěrným přátelům. Ale je také pravda, že v nynějších oblíbených podpisovacích akcích podpisuje své knihy i neznámým lidem, čtenářům, kteří si přinesou jeho knihu třeba až do jeho bytu, a jestliže ho některý čtenář požádá, aby mu do knihy napsal věnování pro něho samého, popřípadě pro někoho, komu hodlá knihu darovat, dobrosrdečný spisovatel, stejně trochu polichocený tím zájmem a láskou, mu do knihy žádané věnování napíše. A srdečné. A pak se ovšem může stát, že v antikvariátu se objeví kniha s autorovým věnováním, protože ji tam prodal někdo, kdo ji od něho dostal i s věnováním, jehož si třeba vůbec neváží (a jehož není ani hoden). Ačkoli nejsem přesvědčen, že by čtenář, který váží cestu za spisovatelem pro jeho pouhý podpis do knihy nebo pro to věnování, byl s to se pak té knihy vzdát. Jsou čtenáři, kteří chovají takové knihy ve svých knihovnách jako relikvie, chlubí se jimi, milují je. Jak by je mohli nosit do antikvariátů?

Nezřídka se ovšem přihodí, že už děti takového čtenáře nebo jiní pozůstalí po jeho smrti takovou lásku ke knížkám jako on nemají a brzy po jeho rozloučení se životem i s milovanou knihovnou prodají třeba i celou tuto knihovnu do antikvariátu. I s knihami, v nichž jsou podpisy nebo věnování autorů. Někdy o těch podpisech a věnováních ani nevědí, protože knihy z knihovny zemřelého ani neotevřeli. Nesporně jsou také čtenáři, které donutily prodat i cenná čísla jejich knihovny jejich zhoršené hmotné, existenční poměry. Jiné opět vede k „likvidaci" velké „tatínkovy" knihovny malý byt, těsný prostor dnešních sídlištních mravenišť, byt, v němž se s bohatou knihovnou vůbec nepočítá. Co by si dnes počal (a co si má počít) čtenář, který kupoval a i s odříkáním lecčeho hmotnějšího sháněl knihy po celý život, má jich i několik tisíc svazků, jeho pracovna je vlastně knihovna po všech čtyřech stěnách kolem dokola od podlahy až ke stropu, když se najednou má a musí stěhovat do malého bytu, jejž by mu jeho knihovna zabrala celý, jestliže by se vůbec celá do něho vešla? I v takových případech nastává likvidace, byť rozdírající srdce a byť jen částečná, nejvýše taková, která se zříká jen některých knih, především ne těch s věnováním. Nejméně pak se zřekne takový čtenář dopisů, a třeba jen pozdravných lístků, které kdy od některého spisovatele dostal. Vím to, znám takové čtenáře, vím o úctě, v jaké tuto část své korespondence uchovávají. I o tom svém lístku jinému spisovateli v antikvariátu, kterého jsem vzpomenul výše, vím už dávno, jak se na antikvářský pult nebo do přihrádek v něm dostal. Hned po smrti toho spisovatele neměli jeho příbuzní nic lepšího na práci než honem rozprodat přímým zájemcům nebo prostřednictvím antikvariátů větší část spisovatelovy pozůstalosti i korespondence, které patřily určitě buď do Památníku čs. písemnictví nebo do literárního oddělení muzejního.

Je tedy dosti cest a způsobů, jakými se může dostat i korespondence spisovatelů na adresy, kterým nebyla určena. A já znám také jeden způsob, jehož jsem nebyl ušetřen a jímž jsem přišel o drahocennou část korespondence Fráni Šrámka. Je to ztráta velmi bolestná, která nepřebolela a nikdy nepřebolí, nemůže přebolet člověka, jenž choval obdivnou lásku k Fráňovi Šrámkovi do posledních chvil jeho života a zachoval si v hluboké úctě jeho osobnost i jeho dílo do dnešního dne.

V „Knížce o Šrámkovi" z roku 1927, do níž jsem tehdy také přispěl, zmiňuji se o dvou dopisech, které jsem dostal od Fráni Šrámka a jež reprezentovaly do té doby všechnu Šrámkovu korespondenci mně adresovanou. Byly pro mne, neváhám to říci, drahocenné. Šrámek mi v nich psal o mých prvních dvou knihách, vítal mě do literatury, velice mou prózu chválil... Kdo ty dopisy má, může se přesvědčit o pravdě těchto mých slov. Neboť o tyto dopisy jsem přišel...

Korespondence s Fráňou Šrámkem se ovšem rozrostla postupem času na větší počet jeho dopisů, vždyť v občasné korespondenci jsme pokračovali i tehdy, když jsem se s Fráňou Šrámkem znal už i osobně a když jsem ho i navštěvoval, ale ty první, mezi nimi i ty dva nejprvnější, byly nejpěknější a mně nejdražší. Stejně drahé jako Šrámkovy knihy, jež mi Fráňa Šrámek „na revanš" posílával a do nichž vpisoval přepěkná věnování, jaká uměl psávat jen on.

Ale jak se tedy mohlo stát, že jsem o Šrámkovy dopisy přišel? Vinu na tom má moje bezmezná důvěřivost mladých let v lidskou poctivost. Mockrát jsem na ni v životě doplatil, doplatil jsem na ni i těmi Šrámkovými dopisy.

Tuším, že to bylo v roce osmadvacátém, kdy byla v Brně Výstava soudobé kultury, pro niž bylo vystavěno známé brněnské výstaviště. Ve stánku a vitrínách tehdejší moravské Literární skupiny, v níž byli sdruženi mladí spisovatelé zpočátku jen z Moravy a Slezska, ale později i z Čech (jejím členem byl zprvu i Jiří Wolker), jsme vystavovali na této výstavě i práce, rukopisy a různé dokumenty členů skupiny. Také ovšem korespondenci jiných autorů adresovanou nám. A já, patrně z mladické nerozvážnosti, trochu z pýchy a ješitnosti, ale nejvíce na naléhání pořadatelů výstavy, kteří mě ujišťovali a zapřísahali, že všecko dostanu po výstavě v pořádku zpět, zapůjčil jsem na tuto výstavu kromě jiných také některé dopisy Fráni Šrámka a Karla Čapka, tedy to nejcennější, co jsem do té doby měl.

A potom přišly další výstavy v jiných městech, ve výboru každé té výstavy byl nějaký spisovatel nebo nějaký můj známý, který mě naléhavě žádal o knihy, o rukopisy, o korespondenci, o dopisy jiných v ý z n a m n ý c h spisovatelů mně psané, abych je pro výstavu zapůjčil. „M n ě to přece neodřekneš, m n ě přece nemůžeš nevyhovět, m n ě přece..., j á přece..." A tak jsem vyhovoval i když už z té první výstavy, z Výstavy soudobé kultury v Brně, nebyly mé zkušenosti nejrůžovější, neboť jsem většinu z toho, co jsem na ni zapůjčil, přes všechno ujišťování, že o nic nepřijdu, zpět nedostal, a co zpět přišlo, to jsem dostal až po mnoha urgencích a ve stavu velmi zuboženém. A nebylo to jinačí ani s jinými výstavami, z nichž po každé jsem se zařekl, že již nikdy nikam nic nepůjčím. A vždycky jsem znovu podlehl a znovu na svou důvěřivost doplatil.

Tak jsem přišel o první dopisy Fráni Šrámka a o první dopisy Karla Čapka. Nevím už ani, na které z těch výstav se „ztratily", kdo si je tam ponechal (nechci říci u k r a d l), kdo mi je nevrátil. Vím jen, že je někdo dnes má, že určitě ze světa nezmizely. Mohu jen doufat, že je má někdo, kdo neodolal, když už se do jeho rukou při likvidaci té či oné výstavy dostaly, kdo se s nimi nedokázal rozloučit, kdo se dovedl dopustit spíš zločinu jejich odcizení, než aby se jich zřekl. (Možná, že z právního hlediska to žádný zločin není, tím však nepřestává být surovým zločinem v mých očích a v mém srdci.) Ale bojím se něčeho jiného: Co když je sebral někdo nehodný toho, aby je měl? Co když je zcizil jen „z pohnutek nízkých a nečestných"? Když si je ponechal, aby je zpeněžil, protože si právem pomyslil, že dopisy Fráni Šrámka a dopisy Karla Čapka mají a budou mít svou cenu vyjádřitelnou i hmotně, v penězích? A že ta cena časem poroste? Co když ten člověk, ten zloděj, už ty dopisy někomu prodal? Když to není nikdo takový, kdo by se jimi kochal jako vzácnými památkami, milovanými relikviemi, cennými pro něho jako součást jeho sbírky? A co když se stane to nejhorší, co mohu očekávat: když je někdo prodá v antikvariátě a když se objeví v antikvářském katalogu nebo přímo v prodejně? Když se o tom já vůbec nedovím? A když mi čtenáři, kteří to zjistí, ani rozhořčeně nezatelefonují, když mi nevynadají za to, že jsem byl s to takto naložit s korespondencí tak vzácnou? (Neboť mohou ovšem podezřívat z takové neúcty i mne.) Když mi ani vůbec nesdělí, že tam a tam taková korespondence, která mi patří, je, a když nebudu moci podniknout nic, abych ji dostal zpět?

Pak vězte, že vím, jaký jsem byl naivní hlupák, když jsem uvěřil slibům a ujišťování, že „o nic nepřijdu", když jsem prostě stavěl na lidské poctivosti. Vězte, že pro mne je ztráta této korespondence jednou z největších a nejbolestnějších ztrát, které mě v životě postihly. Znovu to říkám, opakuji to. A prosím, abyste mi věřili. Neboť ani sebeméně tímto tvrzením nepřeháním. Jen to musím konstatovat. I když vím, že mi to nepomůže a pomoci nemůže.

Jaromír Kuchař

Mé pražské návštěvy u Fráni Šrámka

Marně jsem se snažil upamatovat na přesnou dobu své první návštěvy v pražském bytě našeho básníka.

Bylo to nepochybně někdy v roce 1931, kdy jsem již byl pevně zakotven jako právní úředník v Praze. K návštěvě ve vyčnělém činžáku ve Vršovicích mne vyzval — nepochybně po dohodě se Šrámkem — bezelstně oddaný Šrámkův ctitel a věrný Soboťák František Žofka. Rozhovor se tehdy — jako ostatně vždy později — točil hlavně kolem Sobotky a společných našich přátel, hlavně Václava Hejna, bratří Machů, Františka Duchoně, bratří Boudyšů a dalších.

Další návštěvy v Šrámkově pracovně konal jsem již sám. Zvláště mi utkvěla jedna z roku 1934. Emil Axman zhudebnil tehdy Šrámkův Sobotecký hřbitov a básník potěšen tímto zdařilým dílem, mi rozradostněn vyprávěl, s jakou skromností mu skladatel předal svoje dílo.

Je samozřejmé, že Šrámek se mnou hovořil se zájmem také o mém fotografování a právě přitom se znovu ukázal jeho osvědčený, jemný smysl pro čistotu naší řeči. V nadšení jsem mu líčil půvab fotografované krajiny a řekl, že nad osamělým stromem byly krásné bílé mraky. V té chvíli zarazil Šrámek další můj výklad a poznamenal: „Bílá oblaka. Mraky jsou na bouři".

Občas — hlavně v předvánoční době — jsem Šrámkovi přinášel plnou aktovku jeho prací se žádostí o podpis. A Šrámek ochotně podepisoval; mělo to ovšem malý háček. Knihu nepodepsal přede mnou, pro podepsanou knihu bylo nutno si druhý den přijít.

V nešťastném roce 1938 zemřela Šrámkova milovaná maminka a Šrámek přestal dojíždět do Sobotky. V té době se již přestěhoval z Vršovic do posledního bytu na Černém Vrchu nad Smíchovem. Tehdy opatřil mi Šrámek ochotně i protekci u Dr. Palivce na ministerstvu zahraničí, aby Československý fotografický svaz dostal podporu na zahraniční výstavy (propagaci Československa). Události však již tak rychle pokročily, že bylo vše marné. O Josefu Palivcovi mluvil jsem se Šrámkem pak ještě jednou více v roce 1941. Vydal tehdy básně Pečetní prsten. Ptal jsem se Šrámka na jeho úsudek. Po krátkém mlčení řekl: „Víte, básničky musí člověk začít psát již jako mladý chlapec."

V prvních letech okupace navštěvoval jsem Šrámka častěji. Tehdy již ženat, bydlel jsem zpočátku nedaleko a kromě toho v témže domě se Šrámkem bydlel též ženin bratranec Václav Svoboda. Byl strojvůdcem a ve své uniformě a dík lokomotivě mohl mnoho udělat pro zásobování Šrámkových. Svobodovi měli dvě hezká děvčátka, narozená také na počátku okupace. Kdysi jsem přišel k Šrámkovům a zastihl „pana spisovatele" — jak říkal libošovický pan hostinský Mrázek — s Janičkou Svobodovou ve vážném rozhovoru. I když jsem o těchto rodinných stycích věděl, snad na mé tváři bylo vidět trochu překvapení. Šrámek mi vysvětloval, že tato dvě děvčátka jsou v době okupace jediné bytosti, které ve své nevinné prostotě přinášejí člověku dnes tak potřebný klid.

Každá návštěva té doby začínala Šrámkovým sdělením, kdo ho v poslední době navštívil a kdo psal. Vyměnili jsme si zprávy politické i sobotecké. Často jsme vzpomínali na Vaška Hejnů, který žil za ostnatým drátem osvětimského koncentráku.

Dalším spoluobyvatelem domu na Černém Vrchu byl klavírní virtuos Oldřich Letfuss. Hned na začátku jsem vyslovil obavy, aby nerušil ticho domu. Šrámek mne však ujistil o vzorné ohleduplnosti Letfussově, který plně respektoval potřebu klidu básníkova.

Nepravidelné návštěvy u Šrámků stávaly se za okupace stále řidšími, neboť jsem od rána do noci byl v úřadě.

Přibyli i dva hoši v mé rodině. Mé návštěvy pak naprosto ustaly, když mě Arbeitsamt poslal do továrního nasazení jako pomocného dělníka.

Po květnu 1945 jsem návštěvy brzy obnovil, jak to čas dovoloval. Později mi Šrámek s radostí ukazoval obraz darovaný ministrem školství a podivoval se tomu, jak byl správně vystižen básníkův vkus.

Před vánoci 1947 přišel jsem přát jako obvykle k svátkům a přinesl zároveň plno knih k podpisu. Přitom jsem se dotazoval, kdy si pro knihy mám přijít. Šrámek mne však s úsměvem vybídl, jen abych chvilku počkal, že své knížky podepisuje nyní na počkání.

Poslední delší rozmluvu o obecných problémech jsme měli se Šrámkem časně na jaře 1948. Navštívil jsem tehdy Šrámka krátce po návštěvě přítele spisovatele Josefa Knapa. Od té doby bylo stále více dbát Šrámkova zdravotního stavu, kterému také on sám věnoval více pozornosti. Návštěvy jsem proto omezoval co nejvíce též po dohodě s paní Šrámkovou a občas jsem se raději na svého krajana poptal u Svobodů.

Po smrti básníkově navštívil jsem Černý Vrch jen několikrát v souvislosti s připravovanou knížkou S Fráňou Šrámkem na Sobotecku, kdy jsem předkládal paní Šrámkové k výběru své fotografie pro ilustraci.

Dobrava Moldanová

Zlaté jablko věčné touhy

Přečteme-li najednou celý Šrámkův prozaický odkaz, vtírá se nám pocit, že čteme jediný příběh, jehož jednotlivá dějství se nám připomínají v různých souvislostech a v několika obměnách. Je to nejprve příběh o chlapci, který prožívá léta své zjitřené citovosti, sám, v revoltě proti otci, knězi, škole, ale i ve stálých zklamáních z přátel. Všichni ho poučují, že život je oškl vá a špinavá záležitost plná zklamání a kompromisů, jeho první erotické zkušenosti jsou hlavně trapné a ošklivé a přece v něm nic nezlomí víru v krásu života a naději v budoucnost. Je tu mladý muž, který v drobných erotických dobrodružstvích hledá onu slavnou tvář života, v níž přese všecko uvěřil, a postupně poznává, že touha je víc než naplnění, že sen je víc než skutečnost, která je komplikovaná, těžká, člověka láme a korumpuje a někdy i fyzicky ničí. A konečně příběh muže, který hledí víc do minulosti, než do budoucnosti, který znovu ve vzpomínce obsáhne svůj život, aby zvážil jeho pošetilosti, usmál se nad nimi i zaplakal: vidí hromádku snů a iluzí, iluzí, které snad ani nemohly a neměly být naplněny. Příběh postupně nabývá na určitosti, není to už variace na mlhavý sen, ale krvavě reálná skutečnost lidské smyslovosti a smyslnosti, jejího rozhoření i trpkého vyhasínání.

Po románu předtuchy — Stříbrného větru — dovádějí povídky Klavíru a houslí a Osyky hrdinu na práh možnosti realizovat touhu po plném štěstí, oslabují konflikt se světem. Hrdina je tu na krok od splnění touhy, mizí pachuť špíny a rozčarování, která hrozila Ratkinovi na každém kroku. O několik let pozdější Tělo je románem naplnění, touha tu dostává pravé jméno, ideál je určitější. Někdejší ideolog volné lásky píše nyní oslavu monogamního manželství jako ideálu a jediné možnosti osobního štěstí. Také Máně hrozí svět, že ji zavleče do špíny a ubohosti, okolo jejího zářivého zjevu se nejednou seskupovala mračna: Máňu však nezasáhla. Její kamarádka se stane prostitutkou, vztah jejích rodičů, otcova nevěra i představa života jako erotického dobrodružství, kterou Máně vštěpuje její učitelka, zestárlá operetní subreta, se jí nedotýkají. Máňa věří, že „s ní to bude jinak", že nezestárne do ubohé šedivosti, že se nerozdá pokoutně po malých kouscích, ale že prožije velkou a povznášející lásku. Její zbraní je morálka — poloinstinktivní mravní cit, který jí uchovává čistou pro jediného muže, který ji zato chrání před plytkými a ošklivými dobrodružstvími. To je — spolu s pocitem odpovědnosti, který do manželství přináší muž — pak poutem, které je spojuje, zajišťuje jejich vztahu trvalost a umožňuje jim proplout úskalími. Avšak ani tato oslava lásky a lidského štěstí nezní nakonec optimisticky, i když oba hlavní hrdinové mají tolik předpokladů ke štěstí a i když vyřeší všechny své problémy; zasáhne je úder zvenčí, strašná drtící rána osudu: začátek světové války. Jejich osud se ukazuje na jejich vůli, na jejich touze, na jejich osobní síle nezávislý. Pocit svobody, volby, tvorby vlastního osudu, je tu najednou brutálně zrušen.

Past znovu shrnuje celou řadu motivů, známých již z dřívějších Šrámkových děl: studentská léta Ladislava Samce (Stříbrný vítr), léta vojny — Žasnoucí voják, Patrouilly, setkání dvou spolužáků, téměř padesátníků,

z nichž jeden je úspěšný a bohatý a druhý, dřívější premiant, žije v malých poměrech a nesplnil, co se od něj všeobecně očekávalo (Měsíc nad řekou). Obměnu erotického dobrodružství mladého Ladislava i s jeho osudovými následky čteme v Křižovatkách atd. Past ovšem není kompilací starých motivů, souvislosti, v nichž se nyní objevují, jim dávají nový smysl. Jsou zde odromantizovány konflikty a charaktery. Jsou viděny očima člověka, který stojí na vrcholu životní cesty a její zákruty obhlíží z nadhledu i s odstupem, i když spíš fingovaným, než skutečným. Symboly se zjednodušily; není nápovědí, je holá skutečnost. Není tu neurčitého a mnohoslibného „stříbrného větru", je tu jednoznačná „past" a její oběť, už jménem charakterisovaný moment konfliktu — Samec. I ona pointa sexuálního selhání, jímž ztroskotal poslední pokus pana berního Ladislava Samce o záchranu iluzí, jeho poslední pokus o lásku a štěstí, je jednoznačná. Je to drtivé přiznání nemohoucnosti člověka vymknout se fatálním zákonům své tělesnosti. Život, nesený touhou po čemsi nevyslovitelném, romanticky budovaný osud je slepou cestou: je zmarnělý, protože příliš nereálný a zranitelný. Štěstí je touto cestou nepolapitelné, ale i prostý pocit naplnění života, pocit sounáležitosti se společností, s lidmi, hrdinu vstoupivšího na cestu Ladislava Samce mine. Past však má ještě druhý proud, paralelní, i když méně propracovaný, příběh Ladislavova přítele Honzíka Krupky. Harmonické manželství rodičů, Honzíkova životní kariéra a konečně i elán a realismus jeho sestry Jindry — to jsou protipóly zmarněnému životu Ladislava Samce. Všechno ho předznamenává k rozervanému a neklidnému životu: rozvrácená rodina a dramatický rozchod s otcem, jednání jeho sestry, která je příčinou tohoto rozchodu a navíc se stane osou hrůzného příběhu smrti svého muže a na niž se váže i volně připojený příběh Adolfa Stockého, pokus o manželství s herečkou, které jen náhlá smrt vyřeší, a po něm následující všední kariéra „pana berního". Romantické výšiny, jichž chtěl mladý Ladislav dobýt, se staly vzpomínkou, palčivou vzpomínkou, která mu nedopřává klidu a pohody. Samec ještě nedošel k Hlubinovu: „S maličkou mírou se spokojit a ještě za ni poděkovat", ještě má naději, cítí stále svůj osud tragicky nedořešen, ještě ho zraňuje vzpomínka na Jindru, ještě mu v očích zablýskne; to, co má v Měsíci nad řekou smírný a rezignovaný konec, zde není nijak nadlehčeno: drtivá síla osudu tu dopadá na hlavu, která se sice nebrání, ale smířená není.

Mezi Šrámkem prvních povídek a Pastí leží veliký kus cesty. Tak veliký, že je mnohdy obtížné ho vidět v celistvosti. Snadno se stane, že stavíme pak Past (stejně jako některá dramata) proti jeho rané tvorbě. I hrdinové prvních povídek často stáli nad troskami svých životů, strůjcem jejich tragédií byla tehdy společnost, její tupá mašinérie zákonů a konvencí. V Pasti je drtící silou cosi daleko neurčitějšího, nemá to ani jméno: je to i společnost, je to i náhoda, je to i slabost jeho zasněných hrdinů, kteří se životu pasívně vzdávají. S Pastí měl Šrámek smůlu. Už v Knížce o Šrámkovi z roku 1927 mu jeho generační druhové vytýkali pasívní vztah ke skutečnosti, objevily se polemiky s jeho životním postojem, motivované především jako „zrada mladých ideálů", rozchod s anarchistickým mládím. V půlce padesátých let, kdy se zachraňoval v rámci tehdejších „sporů dědických" Šrámek pro český literární kontext, byla jeho anarchistická životní episoda zdůrazněna a stala se důležitým východiskem pro interpretaci celého Šrámkova díla, jeho raná tvorba byla chápána jako ideál, jako jedině autentický Šrámek, jemuž se pak během vývoje ke své škodě vzdaloval. Když si však rozebereme, jaký byl onen pokrokový prvek, který Šrámka pojil s anarchismem, když si odmyslíme trochu balastu a dobových klišé, když přičteme na vrub módě postavy zběhlých studentů, bosáků a prostitutek, vyloupne se nám jako vlastní Šrámkův přínos vyjádření zjitřené citovosti člověka, hledání cesty, jak tuto citovost osvojit, dát jí plný průchod v lidském životě, jak sladit její požadavky s normálním, všedním dnem života a ji učinit východiskem lidských vztahů. Meze anarchistického životního názoru Šrámek znal: už v povídce Lavina je vyjádřil velmi drtivě: Dva mladí lidé spolu žijí bez formalit, podle hlasu svých srdcí. Zdá se, že je jejich vztah silný a trvalý. Ztroskotá však na nedostatku odvahy a upřímnosti. Konvence, které popřeli svým svobodným svazkem, znamenají nejen pouta, ale i oporu, pomáhají skrýt zakolísání, překlenout trhlinu. Tíha svobodného rozhodování může být příliš velká, protože nikdy člověk nerozhoduje jen o sobě, ale zároveň i o jiných. Jeho svoboda je omezena svobodou druhých. Příběh Ladislava Samce je vlastně tragédií téhož druhu: i on chtěl se vymknout konvencím, jeho básně, jeho sny, ale i jednání k tomu směřovaly.

Čtenář Dostojevského ví: není-li Boha, všechno je dovoleno. Ví také, za jakou cenu. Hledá tedy jakousi nadosobní normu, která by zaplnila ono místo Boha, která by zharmonizovala lidský život tím, že by jeho smysl posunula o dimenzi výš. Šrámek tyto hodnoty nachází v rousseauovském člověku neotupělých smyslů a neotupělého svědomí, člověka poslušného „zákonů země", zákonů zrození, lásky a smrti, jak je naznačuje — většinou symbolicky — ve svých pracech. Zároveň cítí v každém nárazu historie na osud jedince jejich relativnost a vratkost. V mládí na to reaguje revoltou, zkušenost světové války, kterou viděl zblízka, ho přiměla — podobně jako Vilíka Roškota z Měsíce nad řekou — k rezignaci. To, že právě Tělo končí — tak neorganicky, jako zásahem „boha ze stroje" — začátkem války, není náhoda. Není to náhodou, že se zoufalý protest proti válce, jímž kniha vyznívá, vybíjí jediným silným slovem. Člověk je proti osudu bezmocný, ať je tím osudem společenská katastrofa nebo tragédie ryze osobní, ani oběť života, sebestatečnější čin, by nebyl nic platný.

Past je trpkým komentářem ze Stříbrného větru, domyšlením pod tíhou životní zkušenosti, ale není jeho negací. Porážky Ladislava Samce jsou fatální, nezaviněné, přicházejí zvenčí. Podobně jako Ratkina vábil a strhoval stříbrný vítr a Máňu hnal osudový proud do náručí jediného muže, Samce neúprosně vyhazuje na mělčinu marných snů a iluzí, bezmocného a dokonce ani netoužícího po vzepření. Dobová kritika a především Šaldova koncepce života jako tvorby a boje v obecném povědomí tak silná, tohoto pasívního hrdinu, který osudu děkuje za krásné i hrozné rány, jimiž ho formoval, těžko mohla pochopit. Ještě méně je Ladislav Samec případ pro čítanky.

Smůla s Pastí ovšem nebyla jen v její interpretaci pod zorným úhlem Šrámkovy politické aktivity v mládí. Její struktura, volné spojení několika pásem, málo organicky zapojený cyklus o Adolfu Stockém s vlastní samcovskou historií související zcela podružně, kompozice, na první pohled chaotická, při níž se jednotlivé vrstvy retrospektiv vzájemně prolínají, spojovány jen naivními odkazy na „skřítky, kteří pomíchali stránky rukopisů" se zdála kritikům i pozdějším badatelům příznakem úbytku sil autora, důsledkem ideových zmatků a defétismu. Z hlediska vývoje moderní prózy se nám však toto stanovisko proměňuje: volné vrstvení příběhů, oslabení chronologických a vnějšně logických spojů, nepovažujeme už za fakt významotvorný. Je zcela obvyklý a funkční: má pomáhat odhalovat vnitřní logiku dění, pomáhat rozkládat automatizovaná spojení a objevovat nová, nečekaná. U Šrámka se mi jeví logickým dovedením do důsledků jeho deepizace prózy, počínající některými zásahy v rovině stylu v prvních prózách a končící rozrušením „přirozené" kompozice.

Začíná to objevem nové funkce obrazného pojmenování: postupně ztrácí funkci ozdoby, zmnoženého vyjádření. Přesouvá se na něj stále víc významů. Stává se výrazem něčeho, co snad nelze snadno pojmenovat přesně: vyjadřuje sen a tušení, n ě j a k o u touhu po n ě č e m — „stříbrný vítr", „kvetoucí haluz". Nahrazuje postupně stále víc typicky epické postupy (vyprávění, popis) a osvobozuje i dialog od výpravnosti: sbližuje ho s vnitřním monologem. Zaměřuje se k vyjádření stavu osob a jejich vztahů. Zároveň s oslabením těchto prvků a přenesení jejich funkce na obraz, uvolňuje se i kompozice: kapitoly Stříbrného větru jsou autonomní příběhy, podobně Tělo je spojeno v jakýsi filmový sled epizod, sled zaměnitelný a nezávazný, jedině Křižovatky mají pevný půdorys záměrné a racionální kompozice; také se poněkud vymykají z oné spontánní, autobiografické linie, kterou jsme naznačili spojením Stříbrného větru, některých povídek, Měsíce nad řekou a Pasti. Pokoušejí se zachytit fatalitu lidského osudu jaksi objektivněji, s větším odstupem a zobecněním. Srovnáním prvního a druhého vydání Stříbrného větru je tato tendence patrnější. Šrámek nepodnikl žádné významnější zásahy do textu, nepohnul ani postavami a s kompozicí, zato

Je to jistě neskromné, škrábe-li se entomolog na Parnas, ale nemohu za to. Byl to sám Šrámek, který mě kdysi první postrčil. Octl jsem se totiž v raném dětství na prknech soboteckého divadla v kuse, který on sám režíroval. Pamatuji se dodnes, že má role záležela v tom, že jsme přiběhli s O. Fejfarovou na scénu a řekli: „Teto Malvíno, přinesli jsme ti jahody". Strašně jsem se tehdy bál, že obecenstvo pozná, že v košíku nemáme jahody, ale nějaké ryngle. Těšil jsem se, že snad jednu za ten svůj výkon dostanu, a dodnes si vzpomínám na pocit zklamání, když se na mne tenkrát nedostalo. Také jsem se nějak nešikovně připletl pod ruku oponáři, když spouštěl oponu, a dostal jsem pořádnou ránu do hlavy. Sám Šrámek mě tenkrát utěšoval, ale daleko víc než jeho slova na mě působila radikální věta maminčina: „Nebreč, rozmažeš si nalíčení!" Tehdy jsem poprvé poznal kouzlo ramp a ztemnělého sálu hlediště, a protože jsem jinou možnost neměl, propadl jsem domácímu loutkovému divadlu a z něho jsem přešel na amatérskou loutkovou scénu, které jsem zůstal věrný dodnes. A po tomto podivném můstku jsem se zase nějak dostal zpátky k literatuře a tak i ke Šrámkovi. Sice občas mezi kolegy propadám skepsi nad těmito svými koníčky, vždy se ale naštěstí vyskytne něco, co takové pocity radikálně zažene. Tak posledně to byla docela obyčejná paní, která seděla proti mně v tramvaji a četla si z toho vzácného kolibřího vydání Splavu. Mám rád knížky čisté a pěkné, přesto jsem se na tu paní vůbec nehoršil, že ta rarita v jejích rukách byla rozbita na salát. Svědčilo to jen o tom, jak i ona má Šrámka ráda.

Karel Samšiňák

provedl značné úpravy stylistického rázu. Redukoval prakticky všechny popisy a výpravné pasáže a nahrazoval je obrazy. Posunul ještě více těžiště z příběhu k atmosféře, jednoznačné události k neurčitosti a mnohoznačnosti. V Pasti používá všech těchto postupů v neztenčené míře. Zároveň ale ještě víc uvolňuje kompozici románu. Před časem jsem se zabývala podrobným rozborem Šrámkovy prózy jako struktury. Past mně přinesla nejedno překvapení. Její stylistické hodnoty, barvitý, plastický jazyk, sugestívní, proměnlivá atmosféra rafinované práce s motivy, propracování jednotlivých scén, usvědčí z omylu každého, kdo by chtěl Past pro její chmurný obsah chápat jako dílo, svědčící o umělecké krizi svého autora. Kompozičně má Past některé rysy Křižovatek: paralelně položené příběhy lidí, kteří se v jednom osudovém okamžiku kříží. Jsou to opět tři proudy: Ladislavův, Anin (Adolfa Stockého) a Honzíkův. Zatímco v Křižovatkách jsou všechny proudy rozvíjeny samostatně, je zde pokus vidět je simultánně, promíšené, prolnuté. Zároveň je jim nadřazen příběh Ladislavův; oba zbývající proudy jsou tu proto, aby stanovily jeho klíčové body a jeho mezní okamžiky. Značná spontánnost vyprávění a malý důraz na dějovou složku románu ztěžuje sledování příběhu. Síla Pasti je v jejím sugestívním a přesném vyjádření jednoho životního pocitu, životní filosofie, kterou léta učinila smířlivou a rezignovanou. Ze všeho zůstává jen nezničitelná touha po štěstí, nostalgie, sen, který ale je kořením života, dává člověku sílu snášet rány osudu. Nezáleží na tom, je-li to málo, nebo mnoho. Je to vyjádřeno jedinečným a nezapomenutelným způsobem, stejně jako ve Stříbrném větru zmatky a sny mládí.

Stanislav Zvoníček

NENATRHÁŠ Z NEBE HVĚZD

„Ne, nenatrháš z nebe hvězd," pustíš-li se do hledání stop osobního vztahu národního umělce Fráni Šrámka k filmu. Na všetečné otázky odpovídají jeho nejbližší stručným konstatováním, že básník ani neviděl prvý uskutečněný filmový přepis svého díla dokončený ještě za jeho života. Nahlédl v roce 1947 do scénáře Léta, svým podpisem dal „placet", ale podívat se na něj nešel.

Ani v dokumentech, ani v tvorbě nenajdeš průkazně jednoznačných vyjádření o Šrámkově názoru na nejmladší umění. Jeho tvůrčí metoda dozrála dřív, než do ní mohl zasáhnout film. Paní Hrdličková-Šrámková si vzpomíná jen na jakousi ojedinělou zmínku v dopisu starém desítky let a vyvozuje z ní, že Šrámek tenkrát asi zašel — výjimečně — v Sobotce do kina. Všechno nasvědčuje tomu, že zvukový film jako divák vlastně nepoznal.

Holá fakta by mohla svést naši úvahu na scestí. Jenom zdánlivě podporují ona fakta časté dohady o plachosti jednostranně lyrické Šrámkovy duše, o jeho uzavřenosti. Dostali bychom se tak k paradoxu, že básník vyzvánějící svým dílem na cestu do života všemu mladému a krásnému se ve svém soukromí před životem uzavíral.

Je pravda, že víc než deset posledních let jeho života je poznamenáno záměrnou klausurou v bytě na smíchovském Černém vrchu. Mělo tohle finále radostného a mnohostrunného osudu v dobrovolném vězení své vážné příčiny. Mladý básník se na přelomu století vrhl do života střemhlav. Odbojnou hlavou bil do mříží měšťanského vězení a nejeden šrám si z té bitvy odnesl. Talent literární rodil revoltující i výsměšné veršíky, provokativně pravdivé prózy. Talent ztraceného herce i zběhlého zpěváka učinil ze Šrámka vítaného hosta paličských shromáždění literárních i neliterárních. V kruhu anarchistů patřilo obvykle k programu, že Fráňa Šrámek vyloví z kapsy novou báseň a sám jejím přednesem uchvátí posluchače. Dílčí vítězství jsou spojena v řetěz marné vzpoury; anarchistická bouřka nemohla smést rozpadající se mocenské pozice. A důstojná společnost se mstí za urážky; nad rukopisy usedá censor, Šrámek poznal rakousko-uherskou věznici. Každá utržená rána pálila stonásobně; dopadala na mimořádně citlivou síť smyslů schopných transformovat do uměleckého obrazu mikroskopické záchvěvy lidských srdcí.

Anarchistická vzpoura byla marná, bezvýsledná. Léta na frontě první světové války rozjitřila ještě hlouběji básníkovo nitro. Po návratu z vojny se Šrámek v několika dílech vyznává ze své nenávisti k tomuto bezohlednému ničení hodnot. Reaguje bezprostředně na prožité hrůzy; nedohlédne až k podstatě válečného sporu, ale vášnivě soudí jeho nesmyslnost.

Do prvých let republiky se vrací básník se zraněnými smysly. Omývá je v průzračných pramenech milostných citů. Chrání jejich tvůrčí vzepjetí před náporem nových společenských bouří. Je pro něj charakteristické, s jakou úzkostlivostí je brání za všech okolností. Stříbrný vítr svědčí o jeho hluboké lásce ke kraji, kde prožil několik roků dospívání. Za celý život se sem už nevrátil. Bál se citového nárazu, jímž by pro něj mohla po letech být procházka píseckými ulicemi. Když brzy po válce projížděl městem nad Otavou na Šumavu, zvědavost mu nedala. Nešel však sám do oněch míst, kde zrálo jeho srdce. Vypravil svou paní vyzbrojenou podrobnými pokyny a otázkami, aby přinesla zprávy. Sám si na Roškotovu cestu netroufl.

Dvacátá a třicátá léta jsou poznamenána pomalým, ale trvalým ústupem ze společenského ruchu. Ještě na jejich začátku žije Šrámek naplno moderní dobou. Je divákem svých premiér tak, jak na nich býval v šedých proužkových kalhotech, v sametovém kabátě, v tmavých rukavičkách před válkou. Rád sedá v hledišti Vinohradského divadla. I do společnosti mezi „pátečníky" u Karla Čapka snad dvakrát zašel. Ucítil však pod lehce šumícím hovorem politickou síť, jež měla vázat onu hradní společnost a další pozvání nevyslyšel.

V téhle době je Šrámek pravidelným a zasvěceným návštěvníkem sportů pod širou oblohou. Se svou ženou Milkou je častým divákem lehkoatletických závodů. On, Jan Štursa, Otakar Nejedlý byli pravidelnými společnými fanoušky na hřišti Slavie, kde nedaleko rohového praporku radostně prožívali fysické emoce sportovního zápasu. Našel si dokonce na sklonku války v slavistickém pravém křídle Medkovi předobraz jednoho z hrdinů pro román Tělo. „Medek dodribloval" píše v kterémsi dopisu ze Soči své ženě.

I dvakrát týdně zašel básník do kina, aby se těšil ze zrodu nového umění. D. Fairbanks a L. Gischová patřili

mezi jeho nejmilejší hvězdy. Zastavme se proto na okamžik u falešné stopy, jež po tomto období zůstala v jeho tvorbě. Z roku 1926 máme svědectví, jediné a v charakteru Šrámkova díla zcela netypické, o jeho někdejším vztahu k filmu: divadelní hra Ostrov velké lásky je tvůrčí schválností zralého básníka. Byl-li Fráňa Šrámek v polovině dvacátých let na vrcholu svých sil, byl zároveň v té době rozhodnut obrátit se zády k vážným společenským problémům. Vybral si k té rezignaci i téma, jež ostře dissonuje s celou jeho tvorbou. Ve světě kosmopolitického filmového podnikání, jež tehdy vyrůstalo z dětských let v nebezpečného bumbrlíčka, našel své naparfumované hrdiny. Zatím co velká část jeho básnické tvorby i většina divadelních her oslavuje hrdiny života skutečného, zatím co vyrůstá z kořenů rodné země, zní Ostrov velké lásky nasládlými tóny blízkými módnímu šlágru; charakterem trojice na svět zanevřevších hrdinů, „kteří ukázali záda světu společenských opic a z té špinavé klece unikli sem na čistý vzduch tohoto ostrova", pak připomíná nic neříkající společenskou kritiku rodokapsovou. Zkušený autor měl dosti sil, aby vepsal do plytkého příběhu o střetnutí oněch tří dobrovolných vyhnanců se skupinkou v moři zabloudilých filmových hvězd a podnikatelů povrchní napětí; nestačil už naroubovat na toto pláně květ silné poezie, tak samozřejmý pro jeho ostatní dramatickou tvorbu. Šrámek doplnil výčet a charakteristiky osob komedie těmito slovy: „Důraz v této komedii není totiž položen na dobu a prostředí, ač jich autor jistě nemínil lehkovážně obejít; důraz spočívá na oněch velmi lidských věcech, jak se tu zaklubou a vyklubou." Ony „velmi lidské věci" prozrazují naopak velmi důrazně dobu a prostředí, jež jim daly vzniknout. Ony „velmi lidské věci" jsou značně nedůležité, neboť jsou vyvozeny ze života darmojedů. K satiře jsou v Ostrovu velké lásky příliš krotké, zahalené a vzdálené narážky na kapitalistické filmové podnikání, na komedii je tu málo vtipných situací a slov, na karikaturu je tu příliš rezignovaně opravdového sentimentu. Šrámkův jediný přímý výlet do námětové oblasti filmového světa skončil nezdarem.

Poválečná Praha začala bouřit velkosvětským ruchem. Milovník lesních mýtin, důvěrného dialogu za měsíčního večera, milostného snění na břehu pěnících se vod začal pocitovat fyzický odpor k těžkému vzduchu, k hlukem naplněným ulicím.

Je příznačná Šrámkova pravděpodobně poslední návštěva v hledišti vršovického kina. Fyzická nevolnost ho tenkrát vyhnala z vydýchaného sálu a od té doby snad do kina nevkročil. Zvukový film vlastně nepoznal. Ve třicátých letech patří k jeho nejzamilovanějším chvílím dlouhé pobyty v Sobotce, kde s mladými lidmi inscenuje své hry, kde koupá své stále chvějící se smysly v čisté přírodě, kde nabírá a vybrušuje nové motivy do veršů, k nimž se od dočasného zakolísání ideového i uměleckého (hry Plačící satyr, 1923 a Ostrov velké lásky, 1926, román Past, 1931) vrací jako k jedinému tvaru své tvorby.

Čtyřicátá léta, nacistická okupace, dovršila míru, básník se uzavřel světu. Doslova nevyšel po celou dobu protektorátu Böhmen und Mähren ze stěn svého smíchovského bytu. Němý protest nemohl nepodlomit jeho zdraví. Svému zpěvu však uchoval čistotu a do svých posledních písní vetkal názvuky žhavě současných melodií. Žil přicházejícím novým dnem svého svobodného národa.

Sbírky Rány, růže z roku 1945, a posmrtná žeň Poslední básně z roku 1953 jsou svědectvím, že Fráňa Šrámek, řečeno slovy Klementa Gottwalda, byl a je „básníkem nepokorného mládí, básníkem citlivého a mužného srdce, milujícího nade vše svůj národ a svobodu a nenávidějícího utlačovatele". Strana a vláda Republiky československé jen vyjádřila skutečný vzájemný svazek lidu a Šrámka, když mu udělila roku 1946 titul národního umělce.

☆

Fráňa Šrámek velmi záhy ztratil zájem o film a nepokoušel se znovu ho v sobě vyvolat. S filmovými tvůrci je tomu naopak. Ti, věrni svému charakteru, který má v sobě cosi ze straky přitahované blýskajícími předměty, mají obvykle ve zvyku bezostyšně sáhnout do literární či dramatické tvorby zejména tenkrát, dává-li popularita předlohy jisté reklamní záruky pro budoucí přitažlivost filmu.

U Šrámkovy tvorby filmaři dlouho rozvažovali. Dramaturgie jejich dosavadního výběru svědčí o tom, že šli za díly nejpopulárnějšími, i když z hledisek ideových a technicky tvůrčích je to cesta méně schůdná.

Šrámek vepsal svou nenávist k válce zejména do tří svých děl. Hned po válce píše divadelní hry Hagenbeck (1920) a Zvony (1921). V roce 1924 do jedné knihy, nazvané Žasnoucí voják, shrnuje své dřívější antimilitaristické prózy. Dramatický svár má v nich blíže k epice tolik potřebné filmovému dílu. S neobyčejnou emotivností říká Šrámek svoje soudy nad prožitým vražedným běsněním. Je v nich ukryta spousta zápalných myšlenek, jež by potřebovaly najít třeba ve filmovém díle cestu k znásobenému působení. Je tu samozřejmě lecjaký oříšek, který by musel scenárista opatrně rozlousknout, aby se skořápkou nerozdrtil jádro. Šrámkova protiválečná polnice by v chybné realizaci mohla znít i falešně pacifistickými tóny.

Filmová dramaturgie jde pohodlnou cestou, zmocňuje-li se jenom děl, jež pevně už tkví jako klasický podklad ve vědomí našeho lidu. Šrámek nad tím nejevil valné nadšení a varoval iniciátory. Bránil se přehnané obrazové divadelní a filmové konkretizaci svých impresí. Varoval autora prvé divadelní inscenace Stříbrného větru (30. IV. a 1. V. 1940 — Písek) Václava Krška, že „ty věci jsou příliš křehké", bál se, že bude setřeno kouzlo jeho rukopisu. Jenom svobodné slovo může svým pádem do citlivého lidského vědomí vzbuzovat emoce korespondující myšlenkám, náladám a stavům autora Stříbrného větru.

V dopisu ze začátku války vytkl Krškovi snahu po přílišné adresnosti jeho divadelní podoby Stříbrného větru. Hrál se Hlávkův nepříliš dobrý text. Rudolf Hrušínský se Zorkou Janů vytvořili Jana a Aničku, Sejk Valentu; do početných rolí nastoupili ochotníci, studenti, písecký Hlahol sborem evokujícím atmosféru loučení na vesnickém hřbitově provázel Jeníkův závěrečný monolog. A pravé šrámkovsky rvavé ovzduší předcházelo premiéře. I pan farář hřímal proti chystanému představení z kazatelny, i ředitel gymnasia na poslední chvíli zakázal studentům účast na jevišti a v hledišti. Jakási protektorátní konexe nakonec premiéru umožnila. Krška chtěl tenkrát lokalizovat příběh Stříbrného větru i v promluvách herců na „autentická" místa. A Šrámek se ohrazuje, že by bylo nespravedlivé poutat tento oslavný hymnus zraňovaného a vítězného mládí k jednomu místu, byť právě v něm básníkovy smysly nabíraly hodně zkušeností, hodně motivů promítnutých do pozdějšího románu. Znovu je třeba opakovat Šrámkova slova z roku 1919 v předmluvě k II. vydání Stříbrného větru: „Milí přátelé písečtí, nebudu se dušovati, že tenhle vítr foukal jinde než u vás. Ale všeho s mírou, pánové, neukazujte mi na nikoho a nic prstem, neběhá se po týchž nohách ulicí a v knize."

Cesta za filmovým přepisem většiny Šrámkových románů je takřka neschůdná. Jsou literární díla, v nichž kapitola za kapitolou se mohou stát předobrazy filmového scénáře. Kontury děje jsou v nich vedeny pevně, příběh je sevřen v osudu hrdinů do výrazně jednoduchých činů a slov. Šrámek prolíná velmi často několik dějových linek do současného vyprávění, třepí okraje obrazů, leckdy nutí čtenáře k zastavení, promyšlení a domyšlení nějakého motivu. Většina jeho hrdinů před námi vyvstává charakterizována svými proměnlivými zážitky z dětství a jinošství. To všechno jsou pro filmový scénář úskalí, na nichž může snadno ztroskotat. Tím spíš, že čtenář Šrámkova románu je zasažen ve svých nejosobnějších zkušenostech básníkovou schopností nahlížet do nejintimnějších koutků lidského žití. Čtenář si spojil poetický obraz básníkův s vlastní jedinečnou konkretní představou a čtenářská interpretace se nutně sráží s výtvorem realizátora .

Položil-li Šrámek V. Krškovi při návrhu k filmové adaptaci Stříbrného větru otázku „a proč ne Měsíc nad řekou", bylo to snad proto, že cítil větší záruku věrného převedení do filmu u útvarů divadelních, kde obšírný dialog, časté scénické poznámky a inscenační tradice dávaly větší záruku připoutání filmového přepisu k předloze.

Ke cti filmových umělců přistoupivších dosud k filmování Šrámka budiž řečeno, že si přinesli do své práce vřelý osobní vztah k osobnosti i dílu Šrámkovu. Jak Walló, tak i Krška byli nezbytně scenáristy i režiséry.

Prvenství v záměru patří neuskutečněnému pokusu Jiřího Frejky a Václava Wasermanna, kteří už začátkem

Opravený Šrámkův dům v Sobotce. Vpravo rodný dům básníkův

druhé světové války vypracovali scénář Léta. Měl ho tenkrát režírovat Václav Krška. Takřka současně si připravil vlastní scénář s modernizujícím pojetím K. M. Walló.

Je jenom zdánlivým paradoxem, že teprve po roce 1948 v období nástupu k socialistickému budování dostávají diváci postupně tři šrámkovské filmy. Přijetí hledištěm bylo, jak svědčí neklamající čísla návštěv, jednoznačně kladné. Léto vidělo na 14 241 představeních (do října 1966) 2 634 334 návštěvníků, Měsíc nad řekou v 11 330 představeních 2 176 037 návštěvníků, Stříbrný vítr na 12 391 představeních 2 583 718 návštěvníků. Úhrnné cifry by se znásobily, kdybychom vzali v úvahu několikeré uvedení na obrazovky televizorů.

Filmové adaptace Šrámkových děl jsou přes svůj úspěch u diváků plné problémů. Není šablony, jež by předem ospravedlnila ten či onen postup. Kritický pohled na tři dosavadní podstatně se různící pokusy o přístup k tématům i výrazům příbuzným Šrámkovým dílům vyústí vždycky ve srovnání literární předlohy a filmové realizace; film tenhle souboj zatím prohrává.

Je kladem práce filmových autorů, že k Šrámkovi přistoupili s horoucím osobním zaujetím. Nevystačili s ním. Krok kupředu rozšířením naší produkce o novou tematickou linii udělali. Vlastně o starou tematickou linii, jíž dalo filmové umění svěží sílu znovu a nově společensky působit. V polovině padesátých let to bylo tím prospěšnější, čím více dogmatický výklad zásad socialistického realismu zužoval prostor pro citlivé zrcadlení intimních stránek života.

A tak filmové umění roubované na tradiční štěp rodné literatury vneslo do formující se socialistické kultury významný podnět. Filmaři učinili první krok k porušení velmi dočasné, ale v oné době velmi strohé myšlenkové, tematické i žánrové řehole. Bylo jen na nich, aby Šrámkovo dílo nezůstalo takřka jedinou studnicí milostných filmových písní. Aby, poučeni a obohaceni Šrámkem, objevili dnešní mladou lásku dnešníma očima. Trvalo to ještě několik let; nová generace filmařů, dostatečně vzdálená Šrámkovi a proto vyvázaná z nebezpečí epigonského podřízení, rehabilitovala v polovině šedesátých let na filmovém plátně okruh šrámkovské poezie v současných látkách.

☆

[Poznámky k této stati byly shromážděny před deseti lety; měly být materiálem pro úvod před třemi esejemi o filmových adaptacích Léta (režie K. M. Walló, 1949), Měsíce nad řekou (režie Václav Krška, 1953) a Stříbrného větru (režie Václav Krška, 1954).]

Vždycky jsem měl velký respekt před každým, kdo vládne mistrovsky perem a to asi tím spíš, že já ten dar nemám. Kdysi v mých studentských dobách jsem takové mistrovství objevil u Fráni Šrámka, a když jsem později přišel na Sobotecko, s úžasem jsem tam znovu nacházel nepomíjivou poezii přírody, kterou jsem už předtím poznal ve Šrámkových verších. Snad jsem i zalitoval, že jsem od básníka vzdálen víc jak jednu generaci, že jsem nemohl prožít aspoň několik prázdninových dní ve společnosti soboteckých studentů v jeho blízkosti. Ale pak jsem pochopil, že Šrámkovo sobotecké podarování je tak bohaté a nevyčerpatelné, že ho bude dost v zásobě i pro všechny, kdo ještě přijdou po mně.

Všude jsem tam u Vás nacházel krásu původního, čistého pramene, v němž se zračí Šrámkova slova, a tak jsem přirozeně neodolal a pořídil jsem řadu obrázků, které mi stále zůstávají milé a blízké. Rád bych znovu po letech zašel načerpat do té Vaší studnice krásy...

Akad. malíř Vladimír Kopecký

Básník Fráňa Šrámek v rodném kraji

Archív Beseda

ZINA VAŇKOVÁ

AŤ ZNÍM...

Po letech, která přešla od chvíle, kdy se na soboteckém hřbitově zavřela země nad básníkem Fráňou Šrámkem, zní mi stejně silně a stejně pravdivě slova, která mi řekl před svými sedmdesátinami:

„Co mám ještě říkat? — Řekl jsem všechno, co jsem chtěl a mohl říci už ve svých knihách, ve svých verších, nechci se opakovat, všechno o mně víte... A mládí! Chtěl bych jenom, abyste vy mladí měli život tak rádi, jako jsem ho měl rád já. Srdce je dnes už spící, jen se krásně vzpomíná. Co je dozpíváno, je dozpíváno. Osm let jsem nevyšel ven. Naštěstí mám v sobě tolik fantazie, že mohu zavřít oči a chodit po lukách. Opírá se do mne vítr, voní seno, zapadá slunce. O všem se dají psát básně, a všechno zůstává v sobě...“

V letošním roce 19. ledna jsme vzpomínali jeho nedožitých devadesátých narozenin a 1. července uplyne patnáct let od jeho smrti. Obě významná výročí jistě zaslouží, abychom se vrátili k jeho lidské tváři, k jeho dílu i k jeho životu. Ten poslední rozhovor s básníkem mi zůstal silným a drahým zážitkem pro celý můj další život. Řekl mi tenkrát několik slov a končil přáním, aby za něho m l u v i l y j e h o k n i h y. Tušil, že jako v době jejich vzniku budou i po jeho smrti promlouvat ke čtenářům stejně živě jeho básně a povídky, jeho dramata a romány, jeho slova, ze kterých vyvěrá silný pramen neznámé citové něhy, průzračný pramen nepostižitelných oblastí snových, pramen marné, nenaplněné touhy a temného žáru? Jako hrstka pestrých barevných kaménků, které nesou v sobě odlesk lidských osudů, leží tu přede mnou názvy knih. Bylo by příliš všední říkat jejich stejně známá jména a nevidět dál, co skrývají v sobě; snad lásku, snad nevěru, snad zklamání, snad věčnou touhu, milostné okouzlení, snad smrt, tak jak jde život, tak jak jde čas, jak se střídá naděje s beznadějí.

Jedna z posledních fotografií Fráni Šrámka, s věnováním dr. Fr. Palovi

Archív Beseda

Umíte si však představit, že tomu, kdo tolikrát vzýval život a který jej svým vlastním životem tolikrát oslavil, že Ratkinovi ze Stříbrného větru, Jéňovi z Léta, Vilíku Gabrielovi z Křižovatek, Villymu Roškotovi z Měsíce nad řekou, všem mladým a zasněným hrdinům z Bouřek a duh, křehkému a láskou zraňovanému básníkovi ze Splavu bylo by už letos devadesát let? Snad nejsilnější, co v nás dozníva po přečtení kterékoliv Šrámkovy knihy a co nás v tiché rezonanci bude provázet dál, je jeho víra v život, v jeho krásu a velikost, přes všechny zápasy a prohry, přes všechnu jeho bídu a hořkost i přes ten tragický disonanční tón, který doprovází každou jeho melodii. Vzpomínám si ještě na několik slov, která mi básník říkal při loučení, několik usmířených slov, která si říkal jakoby za celým svým životem:

„Pamatujte si, že je třeba žít bez velkých gest, prostě a krásně, jinak život unikne. Je třeba chtít, aby člověk prožil nejméně tři životy...“

A Fráňa Šrámek jich prožil jistě daleko více. Do každé své postavy, do celého svého díla dával se po částech celý, do každého sluncem prosvětleného okamžiku, který mu zanechávaly tryskem prchající dny, do každé melodie, kterou se rozezpívaly jeho verše. Tisíckrát znovu ožívá před námi básník ve svých hrdinech, melancholický i vášnivý, zasněný i povídavě veselý a vtipný, Šrámek věčný buřič i plachý milenec, Šrámek bojovník i snílek, samotářský tulák a nesmrtelný vyznavač života.

V závěru ať promluví ještě Fráňa Šrámek sám. Jeho slova nepatří jen jeho Stříbrnému větru, ale ve skutečnosti celé jeho tvorbě i jemu samému:

„Život, život, především žít, projít životem, bolestně bloudit, do všeho vrážet hlavou, být při každém kroku sražen zpět (neboť tam, kde je skutečně krásného života schopné mládí, tam se stále leží v bolestech), na každém trnu kousek masa nechat — ale nedat se zlomit, být puzen vnitřním svatým ohněm: zápasit, krvácet z ran, ale znovu se vztyčovat, dokud stále slyšíš z dálky svůj stříbrný vítr, takové poselství nějaké krásné, slibování mámivé odněkud zdaleka.“

Zdenka Čečilová

Ze vzpomínek na Fráňu Šrámka

Ráda bych napsala pro Zpravodaj Šrámkovy Sobotky nějakou vzpomínku na Fráňu Šrámka, ale vím, že se mi to těžko podaří. A pak vzpomínka na něho se nemůže obejít bez vzpomínky na mou sestru Milku — jejich osudy jsou příliš úzce spjaty.

První má vzpomínka na Fráňu Šrámka je stará více než 60 let. Tehdy mne s ním Milka seznámila. Hrozně jsem se před ním styděla. Promluvil na mne nějakým šprýmem, dobíral si mne takovým způsobem, že jsem byla docela zmatena. Cítila jsem, že mluví úplně jinak než ostatní. Každá jeho věta měla zvláštní náplň, jeho vtipy na mou ostýchavost byly jemné a okořeněné zvláštním půvabem. I později, když jsme se více seznámili, vždy jsem cítila jakousi jeho odlišnost od jiných lidí a marně jsem přemýšlela, proč jeho slova mají tak zvláštní kouzlo. Svůj ostych jsem před ním neztratila nadobro nikdy, změnil se spíše v obdiv.

Když jsem ho vídala se sestrou v době jejich mládí a jejich velké lásky, byla jsem užaslá obdivem — jak je možné, že tak velká láska a tak zvláštní láska existuje — plná něhy a krásy — a Milka ji přijímá tak samozřejmě? Ani matinka, ani tatínek se na Milku nemohli hněvat. Byla to pro ně velká věc, když je měli o prázdninách v petrašovické škole s tou jejich bezmeznou láskou. Vesničané se udiveně ptávali: „To je Miluščin ženich?“ My jsme byli trochu v rozpacích, protože to byl více než ženich — byl to Miluščin muž. Ale mladý básník se svou milou se nedívali na nikoho — bylo jim jedno, co si kdo myslí. Knížečka básní „Života bído, přec tě mám rád“ tehdy už vyšla a tam si každý mohl přečíst: „Už se na nás nehněvejte, že jste při tom nebyli, když jsme se my s mojí milou ženili...“ A tak si Petrašovice zvykly na velkou Miluščinu lásku — i když se oficiálně nevdala.

Bydleli spolu tenkrát v podnájmu v Hálkově třídě na Královských Vinohradech, Milka pracovala na okresním úřadě v Karlově ulici — měla to blízoučko — a Fráňa netrpělivě čekával na její návraty. Večer bývaly často schůzky v Demínce, kde se scházívala skupina literátů a malířů. Horlivě se debatovalo i popíjelo, a když se Demínka zavírala, šlo se ještě jinam na zakončení hezkého večera nebo i noci.

Později Milka snila o skutečném domově v zařízeném bytě a roku 1911 se jí podařilo najít byt ve Vršovicích na Vinohradské ulici. Byl to pokoj s kuchyňkou. Pokoj samozřejmě zařídila pro básníka a kuchyň jako pokojíček pro sebe. Zdálo se jim, že začínají žít v blahobytu...

Šrámek si oblíbil svůj pokoj a nesmírně pilně psal u svého psacího stolu. Rád také pěstoval v oknech květiny a pečlivě se o ně staral. Po práci se vydával na cesty po okolí. V neděli odpoledne chodíval obvykle na fotbal na Letnou, ve všední dny se vydával do polí, která byla nedaleko — vždyť mezi Vršovicemi a Strašnicemi byly tehdy lány polí a velké nezastavěné plochy. Vždy ale spěchal, aby byl doma do Milčina návratu. Poopravil kdejaký nelad v bytě, přecházel po pokoji a vyčkával, až uslyší zvuk klíčů v zámku. Pak nastalo povídání o denních událostech, nezapomínalo se na žádné podrobnosti. I schůzky v Demínce pomalu přestávaly, byli nejraději sami.

Vzpomínám, jak Marie, která u Šrámků uklízela, měla nařízeno nikomu neotvírat nebo každému sdělit, že nikdo není doma. Jednou po zazvonění otevřela a spatřila tam pána, který chtěl mluvit se Šrámkem. „Ale pan spisovatel není doma,“ říká Marie. „Ale je — je — jen mne pusťte!“ — „Nemohu, říkám přece, že není doma“ — pán se ale směje — „Ale je — je doma!“ To už se i Šrámkovi zdálo domlouvání dlouhé, poznal hlas — a tak se Marie seznámila s Karlem Čapkem a dostala poučení: „Tohodle pána vždycky pusťte, pro toho jsem vždycky doma.“

Když vypukla první světová válka — na sv. Annu roku 1914, byla Milka právě na návštěvě v Sedlejovicích nedaleko Petrašovic, kde tatínek dostavoval vilku, v níž chtěl trávit odpočinek. Byla neděle. Tatínek se právě vracel z městečka Hodkovic. Byl zjevně rozčilen a řekl: „Je mobilizace — válka se Srbskem!“ Milka zůstala jako zkamenělá. Pak se beze slova zvedla a šla do svého pokoje. Za malou chvilku se vrátila s kufříkem v ruce. Udiveně jsme na ni hleděli. — „Co děláš?“, říká tatínek. „V kolik jede vlak? Musím jet hned — Šrámek je tam sám.“ Nebylo s ní vůbec řeči. Nikdo pro ni neexistoval — nic jiného v tom okamžiku nevnímala, než že je mobilizace a Šrámek je v Praze sám. Do večera byla u něho a druhý den vyprovázela svého Fráňu do kasáren...

Fráňa Šrámek Archív Beseda

A byla válka. Nebylo dne ani hodiny, aby na něho nemyslela. Netrpělivě čekala na jeho zprávy. Co dopisů a balíčků (s potravinami z Petrašovic) mu během války poslala! Jeho dopisy a lístky z fronty pečlivě chránila a s láskou pročítala. Oba se nemohli dočkat konce války. Ale dočkali se a jejich společný život mohl běžet dál.

A tu už Milka měla velký plán: najme větší byt! Po čase se jí podařilo najít pěkný dvoupokojový byt na Černém vrchu na Smíchově. Byl to vrchol štěstí. Dva pokoje zařídila pro Šrámka — jako pracovnu a ložnici — a pro sebe zřídila pokoj z kuchyně.

Byli na Černém vrchu nesmírně šťastni. Šrámek zde (stejně jako již ve Vršovicích) také někdy vaříval. Byl výborným kuchařem a zvláště omáčky byly jeho specialitou. Velmi ho těšil nelíčený obdiv Milčin nad každým jeho výrobkem.

U pokoje měl Šrámek malý balkónek, na kterém se mu znamenitě dařily jeho květiny. Tehdy už přestával pěstovat turistiku. Co bylo asi příčinou, že ho přestávala přitahovat příroda, kterou tak miloval — co ho drželo jen při práci v jeho pokoji?

Vzpomínám, jak se těšíval na prázdniny, kdy ho Milka dovezla do Sobotky k jeho mamince. Miloval soboteckÝ kraj, kraj svého dětství. Milka ho ráda svěřila do pečlivých mateřských rukou, do společnosti milých přátel, v náruč přírody, z níž se dovedl těšit a na kterou se díval očima básníka. Pak se mohla klidně rozletět za hranice, aby nasbírala nové dojmy pro své potěšení i pro svou práci. Po jejím návratu se už těšíval domů do Prahy, do svého zátiší.

Býval přemýšlivý, uzavřený, nemiloval cizích návštěv, ale rád vídal své přátele, s nimiž upřímně besedoval. Někdy přicházeli jeho bratři, aby si pohovořili a zavzpomínali. Nade vše však měl rád svou práci, své myšlenky a svůj klid. Někdy přiváděla Milka dvě malé Svobodovy holčičky, které bydlely v témže domě. Tyto děti ho svými rozumy dojímaly, zvláště s Alenkou si

Je rozsvícené letní jitro — druhého července 1952. Vracíme se ze zájezdu, nevzpomínám už odkud. Kupuji si noviny. A najednou z nebe, které slibuje překrásný den, šlehne blesk: tak důvěrně známá tvář v černém rámečku! Vždyť to nemůže být pravda! Všechno se vzpírá této představě! Kontrapunkt rozezpívané přírody a temného akordu smrti je příliš drsný.

★

Uplynulo několik dnů. Sál Domu umělců se stal místem posledního rozloučení Prahy s básníkem. Do zahájení obřadu zbývají ještě snad dvě hodiny. Téměř neslyšně se pohybují řady těch, kteří přišli naposled poděkovat. Vystupuji na podium, ukláním se mrtvému básníku — a říkám jeho verše. Dodnes si pamatuji, že to byla Cesta z bojiště. Zní slovo zemřelého. A lidé se zastavili, poslouchají. Báseň dozněla, lidé jdou dál. Za chvíli přichází druhý kolega, pak další. Jsem hrdý, že smím být jedním z nich. Jak je to prosté a obyčejné. Neoficiální. Jak to patří právě k tomu, jehož dnes vyprovázíme.

★

A zas se čas posunul tentokrát o několik let. Znovu svítí nádherný letní den. Stojím na hřbitově nad prostým hrobem porostlým červenými růžemi. Za ním Humprecht a dole odpočívá sousedská Sobotka. Je poledne, slunce stojí přímo nad hlavou. — A tady si uvědomuji plně, jak pramalou moc má smrt. Jak se jí dovedl vyrvat ten, který tu — v místech nejdražších — našel svůj poslední byt. Ten, který tak dovedl **oslavit, život, chválí ho i tady,** zvěstuje jeho nesmrtelnost a věčnost. Ano, buď život požehnán!

Miroslav Doležal
herec Národního divadla v Praze

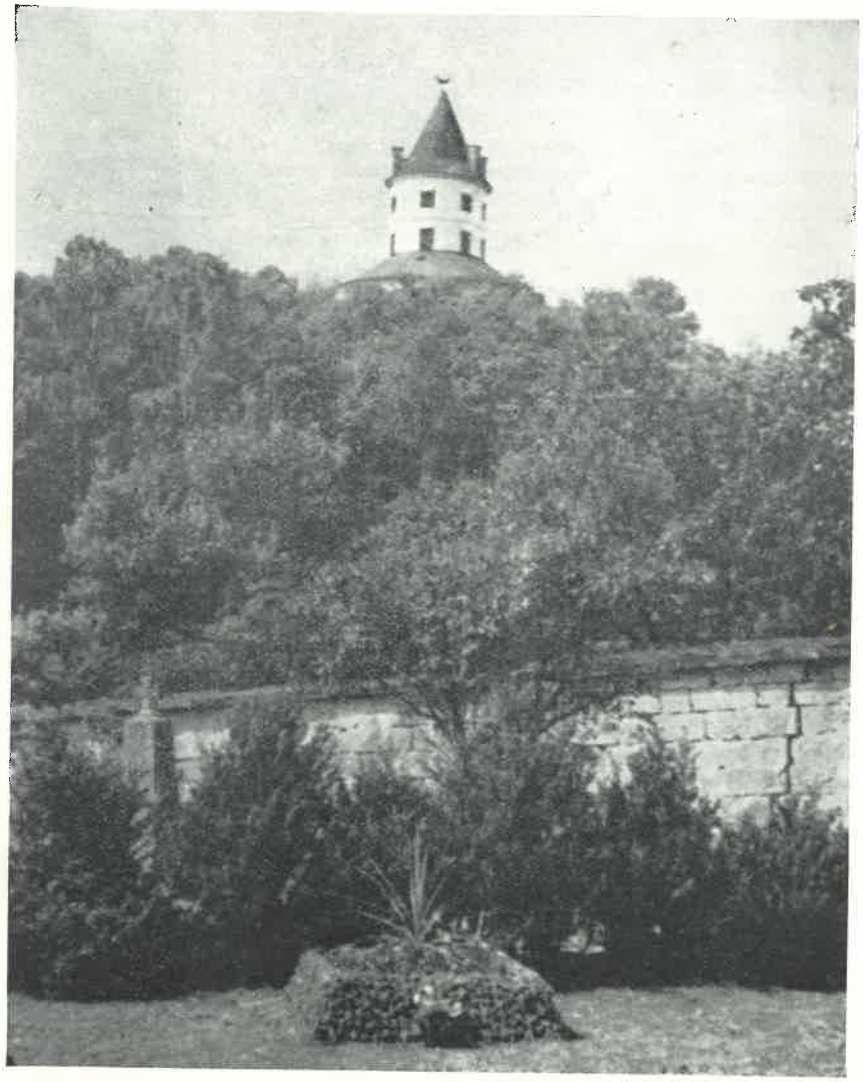

Prozatímní úprava hrobu Fráni Šrámka na soboteckém hřbitově pod Humprechtem Foto J. Kuchař

rád popovídal. Ale i to nebylo často — stačila mu práce a Milka.

Pak přišla doba okupace, která na něho těžce dolehla. V té době Milka neměla jen svůj domov a svého Fráňu. Od mládí působila veřejně, byla feministkou, nyní přistoupila práce v ilegalitě. Jedné noci byli probuzeni gestapem. Přišli si pro Milku a Šrámkovi řekli: „Pro vás si ještě přijdeme!“ Zůstal klidný...

Chodila jsem tehdy k němu denně. Byla jsem i v Pečkárně, abych zjistila, co je s Milkou a donesla jí teplé prádlo. Měla jsem tehdy malou dušičku. Gestapák na mne křičel a tloukl do spisů. Zastavil se však u něho nějaký lidštější úředník, podíval se do mých zoufalých očí a zeptal se: „Was ist mit der Hartlička?“ Lámanou němčinou jsem mu vysvětlila, že to je má sestra, že ji v noci odvedli a nemá teplé prádlo, že se jdu zeptat, co s ní je. Maličko se pousmál a povídá: „Přijďte v sobotu, když nebude v pátek doma!“

Utíkala jsem na Černý vrch, co mi nohy stačily. Šrámek čekal. Obrátil ke mně své modré oči a byl tichý, plný očekávání. „Tak, Fráňo, v pátek je Milka doma!“ Nevěřili jsme tomu úplně oba, ale v pátek se Milka opravdu vrátila. Gestapo jí nic nedokázalo.

Šťastně přežili okupaci, ale to již přišla těžká Šrámkova nemoc. Jednou v sanatoriu na Santošce mi sliboval: „Až přijdu teď domů, začnu zase chodit na procházky!“ Zavzpomínal si také na prázdniny v Sobotce, když ještě byla maminka... Na ty procházky se ale už nikdy nedostal.

Po jeho smrti začala Milka horečně pracovat na uspořádání jeho literární pozůstalosti. S nesmírnou pílí, den co den, s nastavováním nocí. Není snad na světě básníka, který by měl tak pečlivě a do podrobností sebranou a uspořádanou svou literární pozůstalost.

Všechno s láskou připravila, než za sebou zavřela dveře a odešla za svým Fráňou...

Fráňu Šrámka se mi snažila zošklivit škola — Státní konzervatoř v Praze v letech 1938—1941. Nepodařilo se. A doufám, že se to nepodaří ani mně, který na podobné škole v letech 1966 —? Šrámka učí.

Šrámek není jen vzpomínka na mládí, Šrámek je personifikace chvění. A dokud bude mládí zdravé, tímto chvěním zůstane. Šrámek totiž zněl, ještě zní a doufám bude znít. V Sobotce i v Praze, ve Volové i v Aši. Šrámek je Eros. A nechtěl válku. Byl pacifistou (kupodivu).

Šrámek je Šrámek. Poesie je poesie. Sny o vílách mají děti, dospělí i staří. Nevím co jsem, vím jen, že Šrámek věděl, co jsme a co nakonec budeme.

Na závěr malá anketa při jedné naší rodinné slavnosti, vyvolaná Vaším dopisem:

Manželka: Mám jej ráda a měla jsem ho ráda i na konservatoři...

Dcera (v domácnosti): Je ufňukaný...

Zeť (posluchač AMU): Začal v 19 a skončil stejně tak...

Můj spolužák: Neustále se vracím...

Jeho manželka: Četla jsem Splav, bylo to krásné...

Herec Josef Chvalina

KONFLIKT MLÁDÍ S NEMLÁDÍM

Doc. PhDr. Mojmír Otruba

Když hráli ochotníci v Aši r. 1936 Šrámkův Měsíc nad řekou, požádali autora, aby jim odpověděl na několik otázek. A tak se v programu tohoto ochotnického představení dochoval interview se Šrámkem, z něhož alespoň část si uveďme:

— Jaká určitá událost vás k napsání inspirovala?

„Vcelku asi ty tesknoty z pocitu o prchavosti lidského jara a léta (bylo mi tehdy 44); některé vzpomínky písecké (kde jsem studoval) a osobní zážitky se ovšem svezly s sebou."

— Mohl byste povědět, proč jste hru označil jako veselohru?

„Hra je svým posledním vyzněním přece jen optimistická a rozsvětluje se v konci úsměvem navzdory všem a i tváří v tvář té prchavosti lidského jara a léta."

Touto částí svého interview Šrámek zřejmě reaguje — čtrnáct let po premiéře — na rozpačité přijetí hry u jedné části publika, a to právě u té, která mu dotud nejvíce aplaudovala — u mladých lidí ve věku mezi dvacíti až pětadvacíti lety, přibližně u současníků Vilíka z Měsíce na řeku. To rozčarování Měsícem a nesouhlas s ním velmi zřetelně tehdy za toto publikum vyjádřil kritik a básník A. M. Píša. Milovali Šrámkův Splav, jeho Stříbrný vítr, jeho Léto, milovali v nich básníkovu víru v mládí a ztotožňovali si jeho stranění průbojnému, mladému, přirozenému se svým vztahem k životu a nezřídka i se svým politickým vyznáním. A teď jako by je tento milovaný Šrámek svým Měsícem zaskočil. Vyvolal tu sice opět svůj známý kouzelný svět prchavé chvilkové krásy, atmosféru lyrických nápovědí a podtextů — ale vyvolal jej proto, aby se bývalý bouřlivák Hlubina nakonec rád přihlásil k prostřednosti, aby rezignovala — půvabně a nevšedně, ale přece jen rezignovala — Slávka a aby tu autor, sám z rodu bouřliváků, přitakal zátiší a jen sladkobolně pokrčil rameny.

Ostatně tyto pochyby a výtky, adresované směru, kam v svém vyznění Měsíc nad řekou ukazuje, neozvaly se jen po prvním provedení. Někteří z vás si možná vzpomenou, že se o něčem podobném hovořilo před několika lety po premiéře Krškova filmového zpracování Měsíce nad řekou. A totéž vlastně znovu říká Pavel Kohout svou adaptací Šrámkovy hry pro Divadlo S. K. Neumanna. Ponechme tu stranou, s jakým zdarem či nezdarem Kohout svou adaptaci provádí, z našeho hlediska je teď jen důležité, že je to vlastně jenom jiná forma kritiky — časově poslední, nedávná podoba té kritiky, která toto dílo vždy provázela.

Kdo má pravdu? Šrámek v tom, co říká v uvedeném interview, v svém zdůrazňování optimistického vyznění hry? Nebo rozpaky nad rezignujícím tónem, které Měsíc nad řekou vždy provázely?

Není funkcí kritika, aby jako soudce stál mezi dvěma stranami, jedné z nich dával za pravdu a druhou zavrhoval. Soudit znamená tu daleko spíš znale pochopit, zvážit, vysvětlit. A největším pomocníkem ontologické kritiky je v tomto případě čas. Měsíc nad řekou se hraje již déle než čtyřicet let. Kolik dramat, navíc takto komorně laděných dramat se tak dlouho u nás a kdekoli jinde udrželo na scéně? Měsíc nad řekou se stále znovu inscenuje, přestože snad právě našemu dnešku jeho závěrečná filosofie smíření, jeho malodušný amor fati, jeho rezignace ve směru maloměstského klidu neodpovídá. Je však síla a tím i životnost uměleckého díla dána jen tím, jak svůj problém „řeší", kam ukazuje svým závěrem? Připomeňme si namátkou třeba Molièrova Tartuffa. Jeho „řešení", přesněji řečeno jeho dějové vyústění — dobří jsou ve chvíli největšího nebezpečí poprávu zachráněni, bídák je potrestán — nám nic neříká. Avšak vždy znovu nás uchvacuje vlastní jádro hry, jeho vlastní umělecká výpověď: člověk, který předstíranou láskou k lidem, svým svatouškovstvím zahaluje svůj osobní prospěch, své darebáctví.

Měsíc nad řekou má nenáročný příběh: schůzka abiturientů po dvacíti letech, těch, jak říká Šrámek, orlů, kteří si časem tak ostříhali svá orlí křídla, že se vejdou do slepičí posady, ani kosinka nečouhá. V tomto maloměstském příběhu, soustředěném na dceru jednoho takového orla, Slávku Hlubinovou, odkryl autor konflikt, který jednou, dříve nebo později, musí poznat každý citlivý člověk sám na sobě. Ne konflikt dvou front — na jedné straně mládí, na druhé straně dospělí, stáří — nýbrž konflikt mládí s nemládím uvnitř člověka. Ten okamžikový pocit, který se dostaví, když si uvědomujeme, že jsme již překročili kulminační bod své životní dráhy: neomezená šíře možností, příznačná právě pro mládí, otevřený prostor bez hranic se náhle zúžil, a je z něho najednou cesta, která je úhlem našeho pohledu již zcela jasně postižitelná. To je to silné a životné v Šrámkově dramatu, že tu umělecky zachytil tento reálně pravdivý konflikt a zachytil jej tak, že je v té chvíli nutno dát zapravdu i mladému Vilíkovi, jeho chtivé touze po „všech zvonech světa", i Slávce, která jej současně chápe a současně také ví, že do tohoto světa již nepatří.

Krška, režisér filmu, i Jiří Srnka, autor podmanivé filmové hudby, oba jsou Písečáci, a již tím jim jistě bylo Šrámkovo dílo blízké. Dovedli se s jeho Měsícem ve filmovém zpracování vyrovnat tak, že to maloměstsky přízemní, průměrové, smířlivecké — tedy to, co od počátku ve Šrámkově hře nepříznivě působilo — odsunuli do polohy úsměvné, vzpomínkové, jako by říkali: lidičky. Naproti tomu výrazně rozehrál režisér Krška atmosféru letní noci nad řekou a zmíněný konflikt, který se v této atmosféře odehrává, ponechal v jeho intimní, komorní rovině. Není to zásadní konflikt rozhodující o bytí a nebytí, ale je to jeden dílčí problém života, každého života, každý se s ním nějak jednou potká a nějak jednou musí vyrovnat. Krškově interpretaci se podle mého názoru podařilo přitom zvýraznit motiv krásy života, motiv „všech zvonů světa", tedy, jak řekl sám autor, „úsměv navzdory všem a i tváří v tvář té prchavosti jara a léta".

Miroslav Janovský

Šrámkovo dílo očima bibliofila

Na počátku letošního roku jsme vzpomínali nedožité devadesátky básníka Fráni Šrámka. V tisku i na oslavných večerech byl znovu hodnocen jeho vzácný odkaz, jímž tak podstatně obohatil náš slovesný poklad; opět byla zvažována životnost i míra jeho krásy, za níž mu byl přiznán výsostný titul národního umělce dávno před oficiálním jmenováním. Se stejnými pocity vzpomínáme i na červencový den roku 1952, kdy jsme se pod letní oblohou loučili s posledním příslušníkem té slavné, v našich představách nestárnoucí skupiny, která se na přelomu století setkala pod střechou dnes už legendární Neumannovy olšanské vily.

Obě výročí přibližují nám básníkovo dílo v plné jeho košatosti, a k jeho milovaným knihám se s početnou obcí čtenářskou vracejí i bibliofilové, aby si jako milovníci krásné knihy i na edicích Šrámkova díla navíc ověřili proměny tváře naší knihy v časovém rozpětí víc jak půlstoletém.

Už na prvých Šrámkových knížkách zaujmou knihomila jejich obálky; přesněji jména jejich tvůrců. První knížka, kterou básník vstoupil r. 1903 do české literatury, byla sbírka povídek, vydaná v knihovně Neumannova „Nového kultu" pod názvem „Sláva života". Odvážný námět kresby na obálce, vytvořený J. R. Markem, mohl dráždit puritánskou dušičku tehdejšího měšťáka. Druhou knížku povídek „Ejhle, člověk" vydal o rok později rovněž S. K. Neumann; tentokrát v „Knihovně revolucionářů". Šrámkovým debutům byl tedy patronem nakladatel-básník, jehož tvůrčí duch přispěl nejedním podnětem k rozvoji krásné české knihy.

První básnickou knihou Fráni Šrámka byla sbírka „Života bído, přec tě mám rád". Vyšla r. 1905 nákladem časopisu „Práce", který v té době Šrámek redigoval. I u zrodu této knížky veršů stál básník, který vytvořil pro její obálku kresbu romanticky pojaté postavy mladého Šrámka. Pozoruhodný kreslířský talent tu uplatnil

František Gellner, druh v Neumannově družině Šrámkovi nejbližší. Téměř o dvacet let později vyšla tato proslulá sbírka veršů ve 2. vydání v Ústředním studentském nakladatelství v obálce Josefa Čapka, která pro svůj působivý barevný akord patří k jeho obálkám nejkrásnějším.

Autorství kreslené obálky druhé Šrámkovy básnické sbírky, vydané nákladem „Nové Omladiny" v r. 1906, shrnující pod názvem „Modrý a rudý" verše o vojáčcích, budilo jisté rozpaky. Autorka záslužné studie „Výtvarná práce V. H. Brunnera pro českou knihu" dr. B. Polívková přiznává je Brunnerovi až v dodatcích na základě svědectví Šrámkova druha z anarchistického hnutí Vlasty Borka. Že tomu asi tak bylo, nasvědčuje i okolnost, že už v r. 1903, kdy Brunner prvně věnoval svůj jedinečný a mnohostranný talent knižní kultuře, pracoval pro Neumannův „Nový kult", a že Šrámkovi vyzdobil obálkovou kresbou třetí knihu próz „Kamení, srdce a oblaka", kterou básník vydal vlastním nákladem v témže roce, kdy vyšla a konfiskaci propadla sbírka „Modrý a rudý".

Do tvůrčího Šrámkova období socialistického a antimilitaristického buřičství náležejí ještě dvě knížky, na nichž nás upoutává jméno tvůrce jejich výzdoby. U prvé — byla to knížka antimilitaristických povídek vydaná v roce 1906 pod názvem „Patrouilly", těžko bychom dnes hledali autorství kresby na obálce a působivého titulního listu u malíře, jehož pozdější osobitá tvorba tak výrazně poznamenala dětskou knihu, o Švejkovi nemluvě. Byl jím Josef Lada, který nakreslil ještě obálku k 2. interpelovanému vydání knížky veršů „Modrý a rudý", jež vyšla v r. 1911 jako 1. svazek „Mladých proudů", redigovaných dnes už zapomenutým proletářským publicistou Karlem Půlpánem.

Šrámkovo jméno vyvolává i obraz slušné řádky knížek menšího formátu, jejichž žluté, graficky poutavé obálky přibližují nám i dnes ve vzpomínkách atmosféru dvacátých let. Mám na mysli „Edici Června" — populární sbírku vybraných spisů beletristických i naučných, původních i přeložených, kterou v nakladatelství Františka Borového pořádal S. K. Neumann. V této slavné sbírce vyšel Šrámek osmkrát. V r. 1919 druhé vydání povídek „Sláva života" v úpravě V. H. Brunnera, který upravil a kreslenými obálkami vyzdobil i další svazky: 1. vydání románu „Tělo", sbírku povídek „Klavír a housle", 2. vydání „Stříbrného větru", a po druhé vydanou sbírku próz „Sedmibolestní". K dalším dvěma svazkům, které Šrámek v „Edici Června" vydal, k „Osyce" a k „Zasnoucímu vojáku", vytvořil obálky Václav Mašek a k 2. rozšířenému vydání „Splavu" Eduard Milén.

Verše „Splavu" zazněly nám po prvé svým křišťálovým hlasem do tíhy třetího roku první světové války. Na hladové válečné časy byl to tisk krásy až neuvěřitelné. Vyšel jako čtvrtá kniha „Zlatokvětu" v nakladatelství F. Borového s kresbami Zdeňka Kratochvíla. A byl to opět „Splav", který nám zjasnil těžké dny druhé světové války. V r. 1943 vychází v témže nakladatelství se čtyřmi kresbami a obálkovou kresbou navíc, které patří k vrcholům ilustračního umění Karla Svolinského.

V r. 1926 počaly vycházet v nakladatelství Fr. Borového Šrámkovy sebrané spisy. Typografická úprava prvých svazků je poznamenána vyzrálým uměním V. H. Brunnera, jehož výrazovou čistotu si zachovaly i další svazky této edice. Z tvůrců půvabných obálek, přesněji přebalů, třeba připomenout zvláště jméno H. Böttingra, Cyrila Boudy i Ed. Miléna.

Na úpravě Šrámkových divadelních her, které povětšině vyšly v Klikově sbírce „Zátiší, Knihy srdce i ducha" se s V. H. Brunnerem podílel Josef Čapek, který vytvořil i obálky k hrám vydaným v Aventinu. Postava Jana Skalníka s kyticí vodních růží na obálce „Léta", které vyšlo v řadě sebraných spisů, je dílem C. Boudy. K „Měsíci nad řekou" nakreslil pro tutéž edici obálku Ed. Milén.

Mezi prvními knížkami, které nám krátce po památném květnu 1945 zmnožovaly radost z volného vydýchnutí, byla i žeň Šrámkovy tvorby z válečných let. Prostý název sbírky, „Rány, růže", vyjadřoval plně tragiku i slávu doby, jak ji básník prožíval v pražském domově na Černém vrchu od podzimu osudného roku 1938 do vítězného jara 1945. Nejrozsáhlejší báseň této sbírky, baladicky laděný zpěv „Lesy a partyzáni", opěvující heroický zápas našich partyzánů s nepřítelem v soboteckém kraji, vyšla samostatně v malém počtu r. 1950 v Čs. spisovateli v bibliofilské edici „Zlatokvět". Tvář tohoto i formátem monumentálního tisku poznamenali dva velicí umělci: Method Kaláb dal mu vyváženou úpravu typografickou, Karel Svolinský doprovodil verše čtyřmi kongeniálními kresbami. Byla to poslední kniha, kterou mohl Šrámek poznamenat svým charakteristickým podpisem.

Pro bibliografickou úplnost třeba zaznamenat, že nová edice sebraných spisů počala vycházet ještě za básníkova života v r. 1951. Krátce po Šrámkově smrti připravila věrná strážkyně jeho vzácného odkazu Mil. Hrdličková-Šrámková k vydání soubor knižně nepublikovaných básní, které — i když rostly stranou díla, vydávají krásné svědectví, že Šrámkův hlas zněl pevně a vzdorně až do posledního dechu. Kniha vyšla pod názvem „Poslední básně" v r. 1953, kdy vychází i další záslužná kniha „V boj", v níž zasvěcený znalec období Šrámkova bouřliváckého mládí, Kamill Resler společně s Liborem Knězkem shrnul revoluční písně z let 1901—1906. Knihu, do níž byla s předmluvou Frant. Buriánka zařazena i vzpomínková stať básníkovy ženy: „Fráňa Šrámek v revolučních letech 1905—1906", vydal ve vzorné typografické úpravě Josefa Sonberga v nakladatelství Čs. spisovatele Spolek českých bibliofilů ve sbírce „Ráj knihomilů".

V r. 1954 vychází Šrámkovo básnické dílo v edici „Odkaz" a o dvě léta později výbor korespondence z válečných let 1915—1918, který připravila Mil. Hrdličková-Šrámková pod názvem „Listy z fronty" pro nakladatelství Čs. spisovatele. V roce 80. výročí básníkova narození vydává Státní nakladatelství krásné knihy podvanácté proslulý „Stříbrný vítr" s osobitě pojatými ilustracemi Karla Teissiga. V mistrných pastelových kompozicích jsou zobrazeny snové tváře a postavy románu, jehož jednotlivé kapitoly zdobí v záhlaví i v zakončení lavírované kresby míst a věcí, nad nimiž tehdy vál ten krásný vítr. O dvě léta později vychází toto ilustrované vydání v Artii německy. Postihuje-li Teissigovo ilustrační umění melancholický přízvuk Šrámkova díla, evokuje-li jeho smyslové rozechvění, pak výtvarný doprovod „Stříbrného větru" Jitky Kolínské z r. 1960 je barevně pestrý a v celkovém pojetí i v kresebném detailu úsměvný. Snad právě tak vidí v časovém odstupu současná generace atmosféru doby i prostředí, v nichž se rozvíjelo i uzavřelo Ratkinovo citové drama. Toto vydání nestárnoucí knihy vydal Čs. spisovatel v edici „Žatva" právě v roce, kdy uplynulo půl století od vydání prvého. V témže roce vychází z vimperské tiskárny kolibří vydání „Splavu". Myslím, že poezii, která u Šrámka zní chlapsky, i když zpívá o milostném okouzlení nesvědčí výlučný formát bibelotu, který nesluší ani dokumentárnímu souboru hlaváčkovsky laděných neznámých veršů, které v r. 1964 vydala Mladá fronta s ilustracemi Jiřího Svobody pod názvem „Rozbolestněný ženami".

K záslužným edicím Šrámkova díla náleží na předním místě i sborníkové dílo vydané ve 2. ročníku základní řady Klubu přátel poesie pod názvem „Sedm krásných mečů", které je citlivým průvodcem po básníkově životě i díle. Svazek, bohatě doplněný dokumentárním materiálem obrazovým, vzorně typograficky upravil Oldřich Hlavsa. Posledním šrámkovským tiskem, který v roce 1966 potěšil milovníky Šrámkova díla i jeho rodného kraje, je útlý tisk „Listy z léta". Důvěrný básníkův druh a zasvěcený správce i vykladač jeho literárního odkazu prof. Václav Hejn tu shrnul v pečlivém výboru Šrámkovu korespondenci určenou jeho ženě ze soboteckých prázdninových pobytů.

Šrámkovo dílo je jistě hojně roztroušeno i v řadě drobných soukromých a příležitostných tisků, stejně jako práce věnované jeho lidskému a tvůrčímu zjevu. Z nich třeba připomenout „Knížku o Šrámkovi", kterou k básníkovým 50. narozeninám připravilo Sdružení studujících soboteckých za spolupráce krajansky spřízněného Josefa Knapa. Básníkových abrahamovin vzpomenuli i jeho nejbližší literární přátelé sličným tiskem „Wanderer in den Frühling". Mistrný překlad vybraných básní, který pořídil Otto Pick, uvedl předmluvou Karel Čapek. Tento drobný soukromý tisk vydal v obálce Josefa Čapka ve 100 výtiscích spisovatel František Khol. Sobotečtí studenti vzpomenuli i Šrámkovy šedesátky sborníkem „Čtyři ze Sobotky". I zde účast Josefa Knapa poznamenala oslavný tisk krajanskou vřelostí a kresby Václava Špály zajistily mu v řadě šrámkovských tisků místo čestné.

Čeští bibliofilové se prvně přiblížili k Šrámkovu dílu záslužnou prací Kamilla Reslera „Buřiči a Stříbrný vítr. Křižovatky díla Fráni Šrámka". Významný znalec kul-

Dr. ALOIS KAFKA: *Kresebná studie k linorytu Šrámkova Raportu*

turně politických dějů českého života let devadesátých, zachytiv ve své práci ty části díla, které básník přetvořil, či ze svého díla vyřadil, přispěl k dalšímu poznání Šrámkova tvůrčího růstu. Tento dokonalý bibliofilský tisk vydal v nakladatelství Čs. spisovatele Spolek českých bibliofilů v roce básníkovy smrti 1952 ve sbírce „Knihy o knihách".

Krátké zastavení nad Šrámkovým dílem vyvolalo vzpomínky na celou řadu jmen nakladatelů, typografů a výtvarníků, mezi nimiž bychom nenašli jediného, kterému by bylo úsilí o krásnou knihu cizí. Krásná kniha tanula na mysli všem jako věc životu potřebná. Co tvoří její krásu? Nejstručněji řečeno: je to suma harmonicky vyvážených činitelů, které knihu tvoří a na jejím zrodu se podílejí. Papír, písmo, sazba, vazba — a hlavně umné citlivé ruce lidí, kteří promyšlenou úpravu knihy realizují s odpovědností hodnou uměleckého díla. A jen takovou zasluhuje veliké a krásné dílo Fráni Šrámka.

Zasloužilý umělec
Václav Lacina

Od Stříbrného větru k Hagenbekovi

Fráňa Šrámek má své systemizované místo na úseku hlubinného průzkumu milostných vztahů; jak nyní stoupá kurs erotiky v literatuře, poroste patrně význam Šrámků, což mu upřímně přeji. Pokusím-li se obrátit pozornost čtenářů též k jiné složce Šrámkova díla, nechci je tím odvracet od věcí pro Šrámka nejpodstatnějších, domnívám se, že neuškodí podívat se na mnohostranného autora z více stran.

Byl jsem sextán, když jsem četl poprvé Stříbrný vítr. Byl jsem příslušně okouzlen, některá místa mi působila rozpaky, ale pro začínajícího satirika naježeného proti maloměšťákům měla zvýšený půvab ona místa, kde Šrámek kreslí s příslušnou dávkou ironie život na malém městě obdařeném posádkou. Sdílel jsem anarchistovu nechuť k šosákům i oficírům, těšil jsem se z jeho důkladných znalostí i z umění, s jakým tu pověděl svoje stručně a hutně. Šrámek nehodlal psát satiru, jeho seky dopadaly jen jakoby mimochodem, byly však ostré a seděly.

Z této znalosti prostředí, uplatněné i v jiných písecких prózách Šrámkových, vyrostl Hagenbek, hluboká dramatická analýza rakouského vojáctví, odhalující s názorností přímo klinickou příčiny zániku rakouské monarchie a ukazující stejně výrazně jako přesvědčivě, jak se rakušácké bacily snaží dostat a dostávají do organismu nové republiky. Hagenbek má své významné místo na rozhraní mezi satirou a bojovným politickým dramatem; velmi mě potěšilo, že František Černý ve studii Šrámkův jevištní svět (Spisy Fráni Šrámka X, 1959) tento význam tak pěkně zdůraznil.

Šrámkovi bylo možno zazlívat, že po této cestě nešel dál, nebo mu lze být vděčen za krok, který tu udělal. Kdysi jsem se — jako mnozí z tehdejší mládeže — klonil spíš k prvému, dnes jsem rozhodně pro to druhé.

EMIL AXMAN A FRÁŇA ŠRÁMEK

Prof. Václav Hejn

Nedožitých osmdesátin hudebního skladatele dr. Emila Axmana (nar. 3. června 1887) nemohou Sobotečtí nevzpomenout, neboť — jak napsal Axmanův životopisec Fr. Pala — nejen Šrámek, ale také Axman postavil Sobotce pomník. Tímto pomníkem je kantáta „Sobotecký hřbitov“ na slova Fráni Šrámka. Axman sám při-

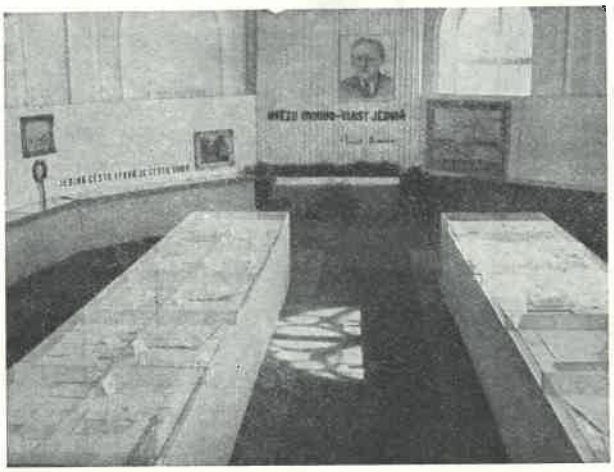

Záběr z kroměřížské výstavy v r. 1949, věnované životu a dílu E. Axmana Archiv Beseda

znává: „Báseň mě ihned strhla svou vroucí lyrickou silou, lidskou hloubkou i kolektivní šíří. Několik roků mě dojímala k slzám. V tomto stádiu ovšem nebylo možno komponovat. Teprve po osmiletém pročítání začaly se mně rýsovati kontury stavby, začaly zpívati verše a ozývati se tóny orchestru. Devátý rok jsem připravoval báseň ke zhudebnění... Desátý rok od srpna do konce prosince 1932 jsem komponoval náčrt...“ Tak dlouho zrála skladba, v níž se sešli básník i skladatel k monumentálnímu a hluboce národnímu dílu. Když r. 1934 Axman poslal Šrámkovi výtisk této skladby (vydala ji Hudební matice Umělecké besedy), odpověděl Šrámek: „...budu Vám vždy neskonale vděčen, že jste vzal na křídla hudby právě tento můj Sobotecký hřbitov.“ Toho roku také Axman navštívil Sobotku a s dojetím se poklonil památce těch, které oslavil básník. K prvnímu provedení skladby, která získala cenu hl. města Prahy, došlo v Praze 30. března 1930, památné bylo její provedení v rodném kraji Axmanově, v Kroměříži, 14. ledna 1936 a zejména její rozhlasové vysílání za války (v lednu 1940). Soboteckým bylo dopřáno slyšet tuto slavnou kantátu zásluhou Čs. rozhlasu 5. července 1958 o II. Šrámkově Sobotce; bylo krásné, že se koncertu účastnila i skladatelova choť, paní Marie Axmanová.

Šrámek však Axmana inspiroval již dříve: z r. 1916 je Axmanovo zhudebnění Raportu, který byl protestem proti válce, a jím Axman zahájil novou etapu svého vývoje. V třicátých letech, kdy zrála kantáta „Sobotecký hřbitov“, složil Axman mužský sbor „Kdybych byl pastevcem koní“ (1932) a z r. 1933 je nejvýznamnější Axmanův mužský sbor „Věčný voják“. Tato skladba, v níž se básník i skladatel, oba vojáci první světové války, znovu mravně i umělecky setkali v odporu proti válce a v oslavě míru, vyznívá u Axmana tragicky — je ohlasem neklidu z růstu fašismu a takřka předpovědí druhé světové války. Proto také působila otřesně, když ji o vánocích 1934 poprvé provedlo Pěvecké sdružení moravských učitelů. **V Sobotce tento strhující mužský sbor zazní na závěr XI. ŠS na slavnostním koncertu Armádního uměleckého souboru V. Nejedlého dne 8. července.**

A ještě jednou se Axman vrátil k Šrámkovi: mužským sborem Prosinec (z r. 1935), který je jedním z nejvroucnějších vánočních sborů, vycházejících z lidové prostoty a touhy po pokoji na zemi.

Je s podivem, že se Šrámek a Axman, kteří měli k sobě tak blízko lidsky i umělecky, nikdy osobně nesetkali, ač si to oba přáli. Neblaze tu jistě zasáhla v čtyřicátých letech nemoc Šrámkova i Axmanova i předčasná skladatelova smrt (25. ledna 1949). Tak dokladem jejich styků zůstává jen vzájemná korespondence a Axmanovy dedikace Soboteckého hřbitova a náčrtu Věčného vojáka; fotokopii rukopisu celého sboru dostal sobotecký Archív Fráni Šrámka darem od M. Axmanové.

Dílo Fráni Šrámka stále a stále láká a inspiruje mnoho našich umělců, takřka všech druhů umění. Ať to jsou básníci, herci, výtvarníci...

Zkrátka Šrámkovo dílo je nevyčerpatelná studnice poznání. A v tomto jubilejním Šrámkově roce dovolte mi, abych i já osobně se vyznal z lásky k Fráňovi Šrámkovi. Bylo to takhle:

Před mnoha lety se mi dostal do ruky jeho román Tělo. Čerpá z doby první světové války. Nejvíce mě na něm zaujal krásný, čistý, básnický sloh, kterým se básník vyjadřuje. Je to vlastně poezie v próze. Již při čtení jsem si promítal v duchu jednotlivé pasáže románu do svého vlastního světa představ. K většímu objasnění si zde dovolím vypsati menší pasáž z pracovního deníku:

listopad 1964: ...právě v tento podzimní čas sedám k četbě Šrámkova románu. Je v tom snad cítit i spojitost, neboť tento román je básníkovo vyznání životu před a v době první světové války. A tak tuto spojitost hledám s dnešním deštivým, smutným počasím. Je to neustálý boj o získání lásky a příchylnosti několika mladých lidí...

Opsal jsem si těchto několik citátů z knihy pro lepší upamatování a k objasnění určité své představy:

„...dvojice srůstaly rameny a boky, sukně šlehaly nohy mužů, všechen chod se zrychloval na šikmé ploše končícího dne...“

„...má jakési zvětšené oči, veliký, temný kruh noci kolem sezlátlého jádra a na rtech rosu z mnoha pokušení...“

Nemohl jsem jinak, než tyto zážitky z četby přenést na papír ve výtvarné formě. Nejlépe se snad k tomu hodily kresby perem, které dovolují volnou, svěží linku, kterou jsem se chtěl co nejvíce přiblížit Šrámkovu dílu. Zkrátka tento román jsem ilustroval. Pro potěchu srdce a ducha.

Ivan Jilemnický

N. Melniková Papoušková

Primitivní umění nové doby

Určovat a klasifikovat různé žánry výtvarného umění je značně obtížné, zvláště když se to týká oborů nových anebo dokonce přímo se rodících před našima očima. Výtvarné umění — jako ostatně každé skutečné umění — je živým organismem, které se vyvíjí, roste a košatí jako velký strom. Odsekávání jednotlivých jeho větví nám v konečné podobě máloco řekne. Musíme si při práci s uměním pamatovat, že herbář nebo lékárenská sbírka léčivých rostlin nenahradí kvetoucí louku nebo les. Jestli skutečné a trvalé umění se nikdy nedělá hlavou a mozkem, nýbrž citem a srdcem, platí to do jisté míry i o kritice umění. Rozumové dedukce a kombinace slouží v tomto oboru jen k tomu, abychom uvedli do pořádku a ujasnili si to, co jsme mohli zjistit bezprostředně vnitřním zrakem při styku s uměním.

Dnešní doba, která se vnějškově silně liší od dob předcházejících, přinesla nejen mnoho nových námětů v čistě formálním podání, ale i celá nová odvětví výtvarného umění, která poutají naši pozornost. Sem patří i obor, pro který zatím nemáme ani přesně stanovený název. Říká se mu na evropském fóru „nedělní malířství" nebo „primitivní umění nové doby". Jedním z hlavních a základních znaků tohoto převážně malířského umění je, že pochází od lidí neškolených, zabývajících se malováním převážně ze záliby a v starším věku, když jsou osvobozeni od výdělečné práce. Z devadesáti procent to jsou muži i ženy městského původu, kteří se ve většině případů málo zajímají nebo se vůbec nezajímají o hmotnou cenu svých děl; stačí jim osobní hluboká radost z tvorby, z přenešení skutečných nebo vymyšlených událostí a jevů na plochu obrazu. Jsou to převážně lidoví malíři městští, kteří mají kolem sebe jiný koloběh života než lidoví malíři venkovští, kteří jsou omezeni na mnohem užší inspirační úsek. Protože vnímají svět naivně a nepoučeně, stejně primitivně — ale při tom přesně — ho zobrazují. Mívají nepřesné proporce, užívají lokálních barev, mívají sklon k plošnosti a zjednodušení. V starší době, tj. v 19. století, se uplatňovali často v malbě složitých vývěsních štítů, a někteří se pokoušeli i o obrazy. Tohoto žánru si výtvarní kritici poprvé povšimli ve Francii na rozhraní 19. a 20. století. Tehdy byl objeven přímo geniálně nadaný primitiv — celník Rousseau, který se stal až do našich časů patronem všech primitivních malířů. Objevili ho skuteční výtvarní umělci, kteří v té době hledali nové směry. Primitivní malíři nové doby, protože nebyli zatíženi tradicí a školou, dovedli se dívat na svět dětsky čistýma očima. Jejich představy bývaly někdy přibarveny i pohádkovou fantastikou, kterou neodlišovali od denní skutečnosti.

U nás se tomuto směru začali věnovat jak teoretikové, tak i sběratelé mnohem později, a to až po druhé světové válce, a řekla bych spíše z módy a ze snahy nezůstat pozadu za evropskými směry, než ze skutečného hlubšího zájmu. Mimoto u nás jsou ještě živy poslední zbytky selského lidového umění, které zatemňují přesnou identifikaci dnešních primitivů. Ta malá hrstka skutečných milovníků a snad i znalců primitivního umění dneška, která se zformovala i u nás, se věnovala poctivým rešeršim a přišla na to, že i my na malých městech máme nejednoho zajímavého a z jistého hlediska i kvalitního naivního výtvarníka. Tématika i technika těchto výtvarníků je užší než u malířů profesionálů — věnují se hlavně lidské figuře, vlastně žánrovým dějovým příběhům, skoro nikdy čisté krajině a jen občas kyticím. Nemají technickou problematiku, a proto je zajímá především sujet, tj. obsah. Opakuje se tu to, co bylo v záměrném umění před stoletími.

Může vzniknout otázka, proč se máme zabývat tímto novým primitivním malířstvím. Osobně myslím, že nám může v době všeobecné technizace a mechanizace dát doušek čerstvého vzduchu a nefalšovaného citu, bez kterého bychom se zalkli. To je umění, které je vedeno srdcem a bezprostředním elánem. Je protiváhou i k tzv. abstraktnímu umění, které je čistě spekulativní a které nepřispívá k duševní pohodě, bez níž není možný život. Nesmí se však z naivního umění, jako ostatně z žádného umění, vytvářet výnosná móda a především se musí přesně rozlišovat skutečně primitivní malba od kýčů, kterými zaplavují spekulanti jak venkov, tak i město. Skutečné naivní malířství je absolutním protikladem ručně malovaných vlčích máků, které se vyrábějí na běžícím pásе a hyzdí tolik domácností, kde si je koupí z neznalosti, když chtějí mít doma kousek krásy. Ukázky dobrých prací dnešních primitivních malířů přinese výstavka v Šolcově domě o XI. Šrámkově Sobotce.

K. Samšiňák

Výročí sobotecké turistiky

V květnu letošního roku uplynulo sedmdesát let od doby, kdy se objevila první pohlednice s motivem ze Sobotecka. Vydání se tehdy ujala turnovská tiskárna J. Sluka a Jiránek, která do série litografovaných pohlednic z Pojizeří (název Český ráj tehdy ještě nebyl zaveden) zahrnula i *„Pozdrav z Kosti"*, na kterém je podle tehdejšího zvyku několik drobnějších obrázků. Kromě Kosti je tu i Humprecht, pila u Řehákovského rybníka v Plakánku a jeden z kosteckých rybníků, na jehož vlnách pluje červený parníček. Dole je známý znak se sviní hlavou ze zdi Šelmberského paláce na Kosti a vedle něho ozdobně napsané známé přísloví *„Na Kosti se páni dobře mají"*. Vzhled dopisnice sice nijak nevybočuje ze vžitého tehdy uspořádání: obrázky jsou umístěny tak, že v levém dolním rohu zbývá místo na napsání pozdravu, rub je celý vyhražen pro adresu. Přesto ale dopisnice po výtvarné stránce vyniká nad dobový průměr a zdá se, že na ní spolupracoval člověk se značně vyvinutým výtvarným citem. Rozdíl vynikne nejlépe, srovnáme-li ji například s prvními dopisnicemi se Sobotkou, které vyšly o rok později nákladem F. Šádka ze Sobotky a které litografoval T. Böhm v Novém Městě n. M. a dalšími pohlednicemi se Sobotkou litografovanými v Hoblíkově závodě v Pardubicích pro A. Šolce nebo Jos. Nováka. Těm všem chybí jemnost a barevnost turnovských tisků. Jak se zdá, má turnovské tiskařské řemeslo dobré jméno odedávna.

Pohlednice jsou prvými doklady zvyšujícího se turistického ruchu. Byly jistě žádané. Vždyť r. 1899 vydal sobotecký odbor Ústřední Matice Školské 2000 pohlednic, které byly rozebrány během jediné sezóny. Téhož roku byla v Sobotce uspořádána i výstava pohlednic, jedna z prvních vůbec na našem území. Bylo na ní shromážděno přes 1500 pohlednic včetně velké kolekce z celého území tehdejšího Ruska.

Při této příležitosti bych chtěl poprosit čtenáře Zpravodaje, aby nezahazovali pohlednice s motivy ze Sobotky a Sobotecka, pokud je doma mají. Kdyby jim snad překážely, rád je přijmu do své sbírky. Mohou mi je poslat i přes redakci Zpravodaje.

Archiv Beseda

Majestátní Semtinská lípa

LITERÁRNÍ ZE SOBOTECKA

- Václav K r š k a, laureát státní ceny a autor četných filmů, mezi nimiž je nezapomenutelný Měsíc nad řekou a Stříbrný vítr, se v interview v Lidové demokracii 1. května dotkl i svého vztahu k Fráňovi Šrámkovi: „Měl jsem k Šrámkovi nesmírnou úctu a z jeho strany to bylo laskavé přátelství. Je zajímavé, že Šrámek mi stále doporučoval Měsíc nad řekou. A jak se později ukázalo, měl pravdu. Jinak mě lákala řada věcí, např. Zvony, Ostrov veliké lásky nebo Žasnoucí voják. Věřím, že se film jednou opět obrátí k našim klasikům a že opět na Šrámkovo dílo dojde."
- V Rudém právu 27. května podal Zd. Bláha recenzi televizní inscenace aktovky Poutník od francouzského spisovatele Ch. Vildraca a konstatuje, že při ní nebylo možné nevzpomenout na dramatické dílo Fráni Šrámka, který u nás tento žánr udomácnil již v dvacátých letech.
- O přípravách letošního Šrámkova Písku informovaly 6. V. Rudé právo, Práce, Svobodné slovo a další listy.
- O premiéře Stříbrného větru ve Slezském divadle v Opavě psaly Mladá fronta Ostrava 28. IV. a Svobodné slovo Brno 4. V.
- Výročí osvobození připomněl plzeňský Škodovák 5. V. úryvkem ze Šrámkovy básně Šťastné vydychnutí.
- Plzeňská Pravda oznámila 10. V., že ZK Škoda v Plzni-Doudlevcích chystá Šrámkovo Léto.
- Šrámkův příspěvek do ankety Lad. Maršíčka najdeme v březnovém Plamenu.
- O Šrámkově večeru v Semilech psala Pochodeň 19. V. a program zveřejnil květnový Semilský kulturní kalendář.
- O současných úspěších Recitačního studia Šrámkova domu se dočteme v Mladé frontě 23. V. a v Pochodni 6. V.
- V 7. čísle časopisu Český jazyk a literatura recenzuje Vl. Staněk publikaci Umění řečnit z materiálů IX. ŠS.
- Plzeňská pravda 3. V. uvádí, že zbirožská škola, do které chodil i Fráňa Šrámek, existuje již 300 let.
- Obsáhlý článek Jiřího Hrbase v Divadelních novinách 19. IV. upozorňuje na vztah ing. Karla Smrže k naší kulturní avantgardě.
- Večerní Praha 30. V. přináší fotografii akad. sochaře Václava Hlavatého při opravě výzdoby arcibiskupského paláce v Praze.
- Jaroslav Šimůnek otiskl své recenze nové české prózy v Mladé frontě 3. a 5. V.
- V Rudém právu 28. V. vyšla povídka Mileny Kovářové „Na útěku".
- O 31. souboru exlibris turnovského grafika Karla Kinského psal Otakar Hradečný ve Zprávách Spolku sběratelů a přátel exlibris. Soubor obsahuje 12 knižních značek z let 1956—1958 a je věnován památce grafikovy choti Marie ot
- Obsáhlou reportáž o filmování „Tarase Bulby" na Kosti přináší Pochodeň 16. V.
- Fotografii lidové stavby z Vesce uveřejňuje pražská Svoboda 5. V.
- Pochodeň 12. V. upozorňuje na turistické zajímavosti povodí Žehrovky.
- V 5. čísle Života Budovcovy župy najdeme článek o událostech z konce války v Ledcích, v 6. čísle píše ing. V. Truhlář o návštěvě Baráčníků z Bělé p. B. v Sobotce a K. Bílek o založení soboteckého Nového Města.
- Domousnický zpravodaj č. 12 dokončuje článek o J. Maštálkovi, dále zde najdeme informace o tamním zámku a pozvání na sjezd rodáků. O průběhu sjezdu píše Zář Mladoboleslavska č. 20/67.
- Květnové číslo Bousováka obsahuje dokončení článků o posledních dnech války v Dolním Bousově a o bousovské železnici, přináší články o mariánské soše na náměstí a o práci požárníků i další informace o současných událostech v městečku.

Soboteckú všehochuť

- 4. června navštívila Archív Fráni Šrámka v Sobotce Larisa Pavlovna Solncevová z moskevského Institutu pro dějiny umění. Zajímala se o dramatickou tvorbu Šrámkovu.
- Na počest letošního jubilea Fráni Šrámka věnovali do jeho archívu v Sobotce rukopisy svých skladeb na Šrámkovy texty hudební skladatelé Bohuslav Taraba a Jan Evangelista Zelinka.
- 20. a 21. května se zúčastnilo Recitační studio Šrámkova domu „šeříkových slavností", které pořádal OV ČSM v Náchodě. Sklidilo spolu s dalšími východočeskými recitačními soubory zasloužen pozornost a kromě úspěšného vystoupení stojí za pozornost, že členka studia Olga Hurská byla vážnou kandidátkou na titul princezny šeříku. Nyní čeká soubor vystoupení v Jičíně 16. VI., pak Wolkerův Prostějov a několik vystoupení o Šrámkově Sobotce.
- 26. května navštívil Sobotku dr. Václav Šolc, aby svým sourodákům pověděl o své druhé cestě k jihoamerickým Indiánům do Chile. Organizačně zajistila večer MS ČsČK. V sále spořitelny se shromáždilo navzdory nepříznivému počasí na 180 občanů, kteří uslyšeli nejen velmi zajímavé vyprávění, (byla to celostátní premiéra přednášky), ale shlédli i množství krásných barevných diapozitivů z cesty i ze života Indiánů. Navíc můžeme sdělit našim čtenářům, že podstatná část přednášky bude na pokračování otištěna koncem tohoto roku v našem Zpravodaji.
- Josef Horák, řídící učitel v. v., žijící nyní v rodných Rožďalovicích, který celých 35 let své učitelské dráhy působil v Podkrkonoší a opravdu v hodině dvanácté zachránil svou sběratelskou činností vzácné poklady po předcích, krkonošské koledy, byl jmenován — ve svých 83 letech — zasloužilým učitelem. Blahopřejeme! jvk
- V Krajském muzeu Zdeňka Nejedlého v Hradci Králové bude otevřena výstava graduálů a kancionálů. Byl na ni zapůjčen i vzácný krásně iluminovaný graduál ze Sobotky.
- Jan Kasalický, brig. generál v. v., známý turistický a vlastivědný pracovník a významný propagátor nejen Jičínska, nýbrž celého Českého ráje a Podkrkonoší, zemřel 30. dubna 1965 a již se nedočkal vydání průvodce Český ráj, k němuž napsal text. (Viz březnové číslo Zpravodaje ŠS.) Kasalického názory a náměty na dobrou krajovou propagaci jsou plně platné či podnětné i dnes. Připomeneme je v prosincovém čísle, v měsíci narozenin J. Kasalického. Jistě v mnohém pomohou těm, kdož mají o propagaci našeho kraje zájem. jvk
- Libáňský Vlastivědný kroužek při OB vydal u příležitosti 30. výročí založení býv. muzejního spolku v nákladu 200 výtisků rozmnoženou publikaci s názvem 77 let libáňského soustružnického průmyslu. Přehled o práci muzejního spolku, nyní Vlastivědného kroužku OB a podrobnou historii soustružnického průmyslu napsal Fr. Vojtíšek, obálku nakreslil Fr. Škoda. jvk
- Pojizeří, obrázkový zpravodaj českého severovýchodu, jehož vydávání oznámily okresní týdeníky, denní tisk i ZŠS, nebude z technických důvodů vycházet.
- V několika květnových dnech natáčel na Kosti režisér V. Hudeček za ochotné spolupráce podkosteckých požárníků i dalších občanů záběry ke svému novému filmu „Taras Bulba" pro televizní vysílání.
- Dary soboteckému archívu: Paní Karla Čulíková, dcera spisovatele Ladislava Nováka, která rodem pochází ze Sobotky, darovala našemu archívu 18 knih svého otce. Jsou to povídky, dramata i vědecké knihy, z nichž mnohé čerpají námětově z našeho kraje. MUDr. Josef Boudyš ze Sobotky a redaktor Jos. V. Kučera ze Semil obohatili archív staršími ročníky krajových a kulturních časopisů. Josef Kůtek z Lavic zachránil část starého obecního archívu. Všem srdečně děkujeme.
- 8. května se důkladně seznámili se Sobotkou, Kostí a Humprechtem Baráčníci z Bělé pod Bezdězem, kteří sem podnikli vlastivědný výlet. Zájezd byl zakončen přátelskou besedou se soboteckými Baráčníky na Syrovandě při hudbě J. Janků.

● Stavební ruch v Sobotce: Okresní stavební podnik pomalu dokončuje generální opravu staré radnice na soboteckém náměstí, která si vyžaduje velkého nákladu. Více napíšeme po dokončení opravy. Zároveň se pracuje na rozšíření restaurace Beseda, k níž budou připojeny místnosti v přilehlé přízemní části budovy bývalého soudu.

● 12. května 1967 oslavil 65. narozeniny Ladislav Taneček z Vesce č. 16. Zároveň uspořádala místní jednota ČSPO slavnostní členskou schůzi, neboť jubilant také dovršil 50 let práce v místní jednotě. Schůze se zúčastnili členové MJ ČSPO z Vesce i hosté z Podkosti, zástupce OV ČSPO bratr Šouta a zástupce okrsku bratr Kunst. Po zhodnocení celoživotní obětavé práce požárníka-velitele bratra L. Tanečka pro ochranu majetku svých spolubližních a společného socialistického majetku i jako bezpečnostního technika promluvil bratr Šouta, který odevzdal jubilantovi čestný odznak a uznání OV ČSPO. K blahopřání se připojili všichni přítomní. Mn

● Kulturní kalendář jednou větou: 8. VI. 1932 zemřel řed. školy a redaktor Věstníku soboteckého Josef Bureš. 22. VI. 1867 zemřel národní buditel našeho kraje, ředitel gymnasia v Jičíně František Šír. 25. VI. 1907 vznikl Ženský klub v Sobotce. 24. VI. 1817 byla otevřena sobotecká lékárna. 30. VI. 1957 byla odhalena busta na rodném domě Fráni Šrámka, dílo akad. sochařky Karly Vobišové. 2. VII. 1942 byl popraven MUDr. Hynek Pelc, universitní profesor, který pocházel ze starého soboteckého rodu. 18. VII. 1877 zemřel ing. Josef Schnirch, rodák sobotecký, známý stavitel železnic. 19. VII. 1842 se v Sobotce narodil redaktor Josef Hrdlička. 25. VII. 1832 zemřel prof. František Gerstner na zámku v Mladějově.

● Sobotečtí jubilanti: 9. VII. bude 94 let Kateřině Kyzyvátové ze Sobotky. 12. VII. oslaví 85 let Josef Janatka ze Sobotky-Března. 80 let oslaví 1. VI. Marie Vránová, 5. VI. Václav Lesák a 6. VI. Marie Kalivodová ze Sobotky. 75 let se dožívá 6. VI. Františka Dudková ze Sobotky. 70 let oslaví 7. VI. Marie Baláková, 12. VI. Anežka Hányšová, 19. VI. Anna Nováková a 29. VI. Pavla Ptáčková ze Sobotky. 65 let se dožívají: 15. VI. Eleonora Langová, 18. VI. Lidmila Podobská, 11. VII. Marie Zahrádková ze Sobotky, téhož dne Josef Ron ze Stéblovic a 29. VII. Alois Jirků ze Sobotky.

● Úmrtí v květnu: 7. V. zemřeli Štěpán Svoboda ze Sobotky ve věku 86 let a major Miloš Malý ze Sobotky ve věku 74 let. 9. V. zemřeli poštovní doručovatel Jindřich Chrpa ze Sobotky ve věku 62 let a František Holub z Podkosti ve věku 96 let. 10. V. zemřela Marie Tomsová ze Sobotky ve věku 76 let. 16. V. zemřela krajanka Anežka Hofrichtrová ze Cvikova ve věku 66 let. 18. V. zemřela Anežka Pozdníková ze Spyšové ve věku 61 let. 21. V. zemřela Marie Langová z Paceřic (dlouholetá občanka Lhoty Staňkovy) ve věku 61 let.

● Redakční: v průběhu XI. Šrámkovy Sobotky bude opět vydáván cyklostylovaný Zpravodaj v omezeném počtu výtisků. Sobotečtí čtenáři si jej budou moci brát v Knize, jinak bude zasílán jenom těm, kteří si jej písemně objednají do konce června. Normální 8. číslo Zpravodaje dostanete někdy kolem soboteckého posvícení, tzn. koncem srpna.

NA ZAŠKRTILCE

(Z vypravování mého zemřelého otce)

Na území obce Markvartice je v honu „V peklách" pole katastrální číslo 622, kde se od nepaměti říká „Na zaškrtilce". Původ jména je podle pověsti, kterou mi vypravoval můj otec, tento:

Kdysi žili v Markvarticích dva sousedé, kteří měli mezi sebou časté mrzutosti: tu přeběhla slepice či husa na sousedův dvůr, jindy podezíral jeden druhého, že mu krade úrodu na poli, a podobně. Rychtář musel často rozvaděné sousedy usmiřovat, ale všechny domluvy byly marné. Jednou se sešli tito sokové na poli, kde se dostali do hádky pro kousek uorané meze. Z hádky povstala rvačka, při níž jeden svého protivníka uškrtil. Když nešťastník uviděl, co učinil, rychle se rozhlédl po okolí, zdali ho někdo neviděl při činu, aby nemohl být usvědčen z vraždy. Pak odtáhl nebožtíka k blízkému stromu, kde ho pověsil, takže vznikl dojem, že se sám oběsil. Tam byl také později nalezen a jako sebevrah pohřben.

Vrah pak klidně žil a byl rád, že se zbavil nesnášenlivého souseda. Ale brzo se ozvalo svědomí, které mu dnem i nocí připomínalo jeho hnusný čin. Nemohl klidně spát, nechutnalo mu jíst a rychle chřadl. Když cítil, že se blíží jeho konec, zavolal si kněze, aby se mu vyzpovídal ze svého zločinu. Za odpuštění hříchu nabídl, že dá pole, na kterém zabil souseda, do majetku fary, aby za spásu jeho duše byly každý rok ve výroční den vraždy slouženy bohoslužby v místním kostele. Brzo potom zemřel.

Kněz nevyzradil zpovědní tajemství, ale sousedé si snadno domysleli, proč nebožtík učinil tak velký dar faře, a tomu poli začali říkat „Na zaškrtilce".

Tento název zůstal až do dnešní doby. Teprve po založení JZD a rozorání mezí byl pozemek včleněn do honu „V peklách" a brzo se zapomene, že tam kdysi bylo pole s tak zajímavým a neobvyklým jménem.

Jindřich Slavík,
kronikář, Mrkvojedy

Sobotečtí fotbalisté

si vedou i v dalších zápasech okresního přeboru velmi úspěšně a udržují si první místo v tabulce. V květnu byly sehrány následující zápasy:

8. května si Sokol Sobotka zajel pro vítězství 5:0 do Staré Paky. Všech pět branek jsme nastříleli již v prvém poločase, po přestávce zůstala branka domácích pro naše útočníky začarovanou. Dva góly vstřelil Najman, po jednom Vrána, Jiří Čurda a Fiala. Naši dorostenci prohráli 3:1.

Výborný výkon předvedlo naše mužstvo 14. V., kdy porazilo na těžkém terénu na hřišti pod Humprechtem Tatran Kopidlno 8:1. Po dvou brankách dali Jiří Čurda, Zbyněk Fiala a Jiří Najman, po jedné brance Málek a Lipský. Brankář Kopecký kryl i pokutový kop a kromě toho hosty dvakrát zachránilo břevno a dvakrát vykopl obránce míč z prázdné branky. Dorostenci byli opět poraženi, tentokráte poměrem 2:7.

O týden později jsme zvítězili ve velmi tvrdém utkání v Jičíněvsi 2:0 brankami Najmana a Fialy. Hráli jsme opatrně a neriskovali případné zranění. Dorost remizoval 2:2, branky za naše naděje vsítili Filipčík a Kratochvíl.

28. V. jsme v Dolním Bousově porazili Sokol Dětenice opět 2:0. Skórovali Lipský a Najman, kromě toho jsme dvakrát nastřelili tyč. Zápas řídil velmi slabý rozhodčí, který připustil tvrdou hru dětenických zadáků.

4. června zvítězilo naše mužstvo v Pecce 3:1, ale referáty z tohoto utkání stejně jako z dalších mistrovských utkání si přečtete v příštím čísle. Zbývají nám utkání s Jičínem B, L. Bělohradem a Valdicemi.

A jak vypadala tabulka po X. kole (28. V.):

1. Sobotka	20	15	3	2	65:18	33
2. Hořice	21	13	7	1	55:28	33
3. Valdice	21	13	4	4	53:30	30
4. Bělohrad	20	11	0	9	49:33	22
5. Jičín B	20	10	1	9	41:43	21
6. Popovice	20	8	3	9	33:30	19
7. Pecka	20	7	5	8	27:29	19
8. Dětenice	21	7	5	9	47:55	19
9. Železnice	21	6	6	9	33:46	18
10. Jičíněves	21	6	5	10	30:40	17
11. Kopidlno	20	6	3	11	33:55	15
12. Robousy	21	4	4	13	28:48	12
13. Stará Paka	20	3	2	15	20:59	8

Jiří Borovička

Přátelské setkání studentů, recitátorů, pedagogů,

ctitelů díla Fráni Šrámka a milovníků Českého ráje

TRADIČNÍ TÝDEN POEZIE A KULTURY SLOVA

KONFRONTACE BÁSNÍKA ŽIVOTA S DNEŠKEM

XI. ŠRÁMKOVA SOBOTKA

* * *

„Ať znám!"

K POCTĚ 90. VÝROČÍ NARODENÍ

NÁRODNÍHO UMĚLCE FRÁNI ŠRÁMKA

2.—8. července 1967

2. 7. **Zahájení** Národní umělkyně Jarmila GLAZAROVÁ
Univ. prof. dr. František BURIÁNEK:
Fráňa Šrámek v proudění času

DOPOLEDNÍ SEMINÁŘE

3. 7. Doc. dr. Karel MÁCHA, CSc., Fil. fak. KU:
Mládí v díle Fráni Šrámka
a konfrontace s dneškem (pohled sociologa)

4. 7. Dr. Jiří ŽANTOVSKÝ, Památník nár. písemnictví:
Anarchismus Šrámkovy generace

6. 7. Dr. Věra FORMÁNKOVÁ, Fil. fak. KU:
Popis ve Šrámkově próze z hlediska jazykové stylistiky

7. 7. Dr. Jan ČERVENKA, Ped. fak. KU:
Obraz mládí u Fráni Šrámka a v soudobé próze

8. 7. Prof. Josef ŠPIČÁK
Šrámkův myšlenkový odkaz dnešku a zítřku

VÝSTAVY (otevřeny denně 9—11, 15—17 hodin)
Středisková knihovna na náměstí:
GRAFIKA JOSEFA ČAPKA (z majetku umělcovy rodiny)
Vernisáž 1. VII. v 17 hod. —
promluví dr. J. WAGNER
Šolcův dům:
PRIMITIVNÍ MALÍŘI DNEŠNÍ DOBY
(v uspořádání prof. N. Melnikové-Papouškové)

ODPOLEDNÍ A VEČERNÍ POŘADY:

2. 7. Poetické odpoledne na soboteckých prostranstvích
Účinkují vybraní recitátoři a soubory
Východočeského kraje
Večer film Měsíc nad řekou (v kině)

3. 7. Fráňa Šrámek a ti druzí, večer anarchistické poezie
Památník národního písemnictví (režie Jiří Hraše)

4. 7. Komedie o hvězdě, lidová divadelní hra
Recitační studio Šrámkova domu
(Představení jen pro účastníky semináře, spojené s diskusí)

6. 7. Buď pozdraven život!
Recitační studia Sobotka, Jičín, Praha za vedení Evy Seemannové

7. 7. Večer vítězů literární soutěže Šrámkovy Sobotky

8. 7. Slavnostní koncert Armádního uměleckého souboru Víta Nejedlého (v sokolovně)

DENNĚ VYCHÁZKY A VÝLETY PO ČESKÉM RÁJI
ve stopách Fráni Šrámka

5. 7. Celodenní výlet — vede prof. Václav Kamelský
Další informace podává MNV v Sobotce

Dopolední pořady začínají v 8.30, večerní v 19.30 hodin. — Není-li uvedeno jinak, pořady se konají v sále spořitelny

Zpravodaj Šrámkovy Sobotky. Řídí redakční rada, odp. redaktor Karol Bílek. Graf. úprava Dr. Alois Kafka. Adresa: ZŠS, Osvětová beseda Sobotka. Tiskne Severografia, n. p., závod 6 Turnov. Vychází měsíčně, uzávěrka tohoto čísla byla 5. června 1967. Cena tohoto dvojčísla 3 Kčs.
Povoleno KNV Hradec Králové zn. RMS/8 ze dne 25. IV. 1967. N-04-71 761.